

Людмила Шостак

ЕКСПЕРТИЗА ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ

Конспект лекцій

Луцьк – 2023

УДК 657.1 (072)
Ш 69

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Протокол №10 від 21.06.2023 р.)

Рецензент:

Стащук О. В., д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів факультету економіки та управління Волинського національного університету імені Лесі Українки

Шостак Л.В.

Ш-69 *Експертиза товарів та послуг* : конспект лекцій. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки», 2023. 83 с.

Для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, у галузі знань 07«Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за освітньо-професійною програмою «Економіка підприємства».

УДК 658
© Шостак Л.В., 2023
© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2023

ВСТУП

Освітній компонент «Експертиза товарів і послуг» є *обов'язковою* складовою навчального плану підготовки фахівців галузі знань 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність». Студенти отримують теоретичні знання щодо сутності експертизи продукції чи послуг, засади та принципи проведення окремих видів експертизи, залежно від виду товару чи послуги. Тому запропонований курс є важливим для формування висококваліфікованого фахівця у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Результати навчання (компетентності).

Компетентності, яких здобувач набуде в результаті вивчення дисципліни:

Інтегральна компетентність (ІНТ)

Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності або у процесі навчання, проведення досліджень та/або здійснення інновацій, що характеризуються невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 6. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Фахові компетентності

ФК 2. Здатність проводити оцінювання продукції, товарів і послуг в підприємницькій, торговельній та/або біржовій діяльності.

Програмні результати

ПРН2. Визначати, аналізувати проблеми підприємництва, торгівлі і біржової діяльності та розробляти заходи щодо їх вирішення.

ПРН5. Вміти професійно, в повному обсязі з творчою самореалізацією виконувати поставлені завдання у сфері підприємництва, торгівлі та/або біржової діяльності.

ПРН6. Вміти розробляти та впроваджувати заходи для забезпечення якості виконуваних робіт і визначати їх ефективність.

ПРН8. Оцінювати продукцію, товари, послуги, а також процеси, що відбуваються в підприємницьких, торговельних та/або біржових структурах, і робити відповідні висновки для прийняття управлінських рішень.

СТРУКТУРА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ «ЕКСПЕРТИЗА ТОВАРІВ ТА ПОСЛУГ»

Денна форма

Назви змістових модулів і тем	Формування компетентностей та програмних результатів навчання			Кількість годин					*Форма контролю / Бали**
				ЗК	ФК	ПРН	Усього	У тому числі	
	о	лк	пр					ср	
<i>Змістовий модуль 1. Основи експертизи товарів і послуг</i>									
Тема 1. Суть професійної експертизи товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5	12	2	2	6	2	ДС,Т,РЗ / 4
Тема 2. Організація і технологія проведення експертизи товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН6	12	2	2	6	2	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 3. Експертиза в торгівельній діяльності та сфері послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	12	2	2	6	2	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 4. Експертиза непродовольчих товарів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	10	2	2	6	-	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Разом за модулем 1				46	8	8	24	6	12 балів
<i>Змістовий модуль 2. Практичні аспекти експертизи товарів і послуг</i>									
Тема 5. Екологічна експертиза товарів: форми і види, порядок проведення	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	2	2	7	-	ДС,Т, РМГ / 4 бали
Тема 6. Ветеринарно-санітарна експертиза сировини і харчових продуктів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	2	2	7	-	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 7. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг	ЗК6	ФК2	ПРН8	11	2	2	7	-	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 8. Товарознавчі експертизи за призначенням слідчих органів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	2	2	7	-	ДС,Т, РМГ / 4 бали
Тема 9. Митна експертиза товарів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	13	2	2	9	-	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 10. Ідентифікація та фальсифікація товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	17	2	2	11	2	Т, П, РЗ / 4 бали
Разом за модулем 2				74	12	12	48	2	28 балів
Види підсумкових робіт									60 балів
Модульна контрольна робота 1									МКР / 30 балів
Модульна контрольна робота 2									МКР / 30 балів
Всього годин / Балів				120	20	20	72	8	100

Назви змістових модулів і тем	Формування компетентностей та програмних результатів навчання			Кількість годин					*Форма контролю / Бали**
	ЗК	ФК	ПРН	Усього	У тому числі				
					лк	пр	ср	к	
<i>Змістовий модуль 1. Основи експертизи товарів і послуг</i>									
Тема 1. Суть професійної експертизи товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5	11	1	1	7	2	ДС,Т,РЗ / 4
Тема 2. Організація і технологія проведення експертизи товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН6	11	1	1	7	2	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 3. Експертиза в торгівельній діяльності та сфері послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	1	1	7	2	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 4. Експертиза непродовольчих товарів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	10	1	1	7	1	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Разом за модулем 1				43	4	4	28	7	12 балів
<i>Змістовий модуль 2. Практичні аспекти експертизи товарів і послуг</i>									
Тема 5. Екологічна експертиза товарів: форми і види, порядок проведення	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	1	1	8	1	ДС,Т, РМГ / 4 бали
Тема 6. Ветеринарно-санітарна експертиза сировини і харчових продуктів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	1	1	8	1	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 7. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг	ЗК6	ФК2	ПРН8	11	1	1	8	1	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 8. Товарознавчі експертизи за призначенням слідчих органів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	11	1	1	8	1	ДС,Т, РМГ / 4 бали
Тема 9. Митна експертиза товарів	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	16	1	2	12	1	ДС,Т,РЗ / 4 бали
Тема 10. Ідентифікація та фальсифікація товарів і послуг	ЗК6	ФК2	ПРН2 ПРН5 ПРН6 ПРН8	16	1	2	12	1	Т, П, РЗ / 4 бали
Разом за модулем 2				77	6	8	56	7	28 балів
Види підсумкових робіт									60 балів

Модульна контрольна робота 1						МКР / 30 балів	
Модульна контрольна робота 2						МКР / 30 балів	
Всього годин / Балів		120	10	12	84	14	100

Тема 1. Суть професійної експертизи товарів і послуг

- 1.1 Поняття, мета і завдання експертизи
- 1.2 Об'єкти та суб'єкти експертизи
- 1.3 Види експертизи

1.1 Поняття, мета і завдання експертизи

Експертиза (від фр. *expertise*, лат. *espertus* – досліджений) – дослідження фахівцем-експертом будь-яких питань, вирішення яких потребує спеціальних знань в галузі науки, техніки, економіки, торгівлі та ін. [1].

Основною метою експертизи є отримання достовірної інформації про об'єкт.

У відношенні до товарів використовують поняття «товарознавча експертиза».

Товарознавча експертиза – це дослідження якості (споживчих властивостей, нешкідливості, харчової цінності тощо), кількості та відповідності умовам нормативної документації, умовам договору (контракту) партії (або окремого) товару з поданням мотивованого, об'єктивного (незалежного), кваліфікованого висновку.

Метою проведення експертизи товарів є задоволення потреб та очікувань замовника шляхом надання йому достовірної інформації щодо досліджуваного об'єкту експертизи згідно з визначеним завданням на експертизу.

Основними характеристиками експертизи як виду діяльності є:

- сутність – науково-практичне пізнання (дослідження) об'єкту експертизи;
- ситуація – невизначеність (протиріччя), ризик або конфлікт щодо об'єкту експертизи;
- суб'єкт – незалежний висококваліфікований експерт (група експертів)
- підстава для проведення – призначення посадовою особою або замовлення зацікавлених осіб;
- документальне оформлення результату.

До основних завдань експертизи товарів і послуг варто віднести:

- визначення вартості товарної продукції;
- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;
- визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Українського класифікатора товарів зовнішньої економічної діяльності;
- визначення змін показників якості товарної продукції;
- установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника;
- визначення відповідності упакування і транспортування, умов і термінів зберігання товарної продукції до вимог чинних правил.

На практиці найбільш часто перед експертом ставляться наступні завдання:

1. Ідентифікація об'єкта товарознавчої експертизи, тобто визначення приналежності конкретних екземплярів продукції або деякої кількості товарних одиниць одного типу (марки, моделі, сорту або виду).

2. Визначення відповідності якості товару вимогам нормативних документів, сертифікатам якості або еталонним зразкам, а також аналіз зміни якості продукції в результаті впливу певних факторів;

3. Встановлення змін якості товару, які сталися внаслідок псування об'єкта, присутності дефектів та їх відображення на якості продукції.

4. Встановлення відповідності характеристик, які зазначені в інформації про продукцію, яка зафіксована на упаковці товару (етикетці, ярлику, самому виробу). До переліку характеристик продукції відносяться: склад виробу, використана при виготовленні сировина та інші матеріали, конструкція, дані про належні розміри виробів, технічні параметри та ін.

5. Визначення правильності обчислення природних втрат продукції.

6. Визначення відповідності способів і засобів пакування товару, а також строків та умов перевезення товару вимогам нормативної документації.

7. Визначення відповідності умов експлуатації товарів інформації, яка зазначена у супровідних документах.

8. Визначення ринкової вартості товару, а також зміни вартості внаслідок порушення його фактичного стану.

9. Визначення порушень, допущених при оформленні супровідної документації, що призвели до недотримання прав споживачів.

10. Встановлення фактів порушення господарської діяльності організації, що призвели до виробництва і продажу товарів неналежної якості.

Розв'язання зазначених завдань передбачає проведення досліджень щодо визначення кількісних або якісних характеристик товару, а також процесів, які впливають на них, але часто не піддаються безпосередньому вимірюванню і ґрунтуються на думках фахівців-експертів.

1.2 Об'єкти та суб'єкти експертизи

Об'єкт експертизи – це матеріальний носій інформації про факти, які складають зміст дослідження щодо експертизи.

Об'єктом товарознавчої експертизи є одиниці продовольчої або непродовольчої продукції, а також будь-які матеріальні предмети, що містять інформацію про товарне походження об'єкта дослідження: супровідна документація, технічні описи та рекомендації з використання, зберігання та переміщення виробів.

Товарознавчій експертизі підлягають також і об'єкти, які вже були у вжитку, що вибули з ужитку і навіть частини виробу.

Слід зазначити, що якщо певний матеріальний предмет не має характерних ознак, що свідчать про його товарну сутність, то його не можна розглядати як об'єкт відповідної експертизи. Якщо, наприклад, в результаті впливу вогню, води або хімічних речовин товар втратив свої конструктивні характеристики, то проведення товарознавчої експертизи не є можливим.

Товарознавча експертиза досліджує товари народного споживання, обладнання, сировину, машини та інші продовольчі та непродовольчі товари щодо їх властивостей, ступеня зниження якості, відповідності якісних показників встановленим державним нормам (ДСТУ), технічним умовам (ТУ), відповідності товару супровідній або договірній документації та багато іншого.

Суб'єктами експертизи товарів можуть бути:

юридичні особи (спеціалізовані митні органи з питань експертного забезпечення митної системи України;

науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції та Міністерства охорони здоров'я України, експертні служби Міністерства внутрішніх справ України;

експертні підрозділи органів виконавчої влади; недержавні експертні організації – Торгово-промислові палати, бюро товарних експертиз та ін.);

фізичні особи (експерти).

На сьогодні незалежні товарознавчі експертизи здійснюють:

1. Торгово-промислова палата (ТПП) України та її регіональні центри.
2. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів.
3. Санітарно-епідеміологічні установи Міністерства охорони здоров'я України.
4. Громадські установи, діяльність яких пов'язана з дослідженням якості (товарів) під час оцінювання коштовностей, культурних цінностей.

Експерт – незалежний висококваліфікований спеціаліст, який має спеціальні знання, залучений зацікавленою або призначений посадовою особою для формування на основі теоретичних знань і практичного досвіду суджень за поставленими питаннями у формі експертного висновку.

Правом на проведення експертизи можуть володіти експерти, що працюють в експертних установах і/або мають спеціальні дозволи (ліцензію) на експертну діяльність.

Фізичні особи, перш ніж стати експертами, повинні отримати статус кандидата в експерти. Юридичного статусу експерта набувають кандидати, що відповідають певним вимогам, пройшли атестацію (сертифікацію) у відповідній системі або експертних організаціях. Після атестації (сертифікації) експерти отримують документ (атестат або сертифікат), що підтверджує їх компетентність.

Експерти можуть входити до складу персоналу відповідних експертних організацій (наприклад, Торговельно-промислової палати України) або органів (центрів) з сертифікації, сертифікаційних випробувальних лабораторій тощо.

Експерти повинні володіти достатньо глибокими знаннями і практичними навичками в таких сферах:

- вимоги нормативних документів системи стандартизації продукції (робіт, послуг);
- економічні і правові основи експертизи, сертифікації;
- нормативна документація, на відповідність якої проводиться експертиза;
- методи проведення експертизи;
- планування, організація і керівництво та проведення експертизи;
- організація спілкування під час проведення всіх етапів експертизи;
- практика проведення експертних досліджень, сертифікації, інспекційного контролю в країні і за кордоном;
- права, обов'язки і повноваження експерта.

Під час проведення експертизи товарів експерти повинні дотримуватися певних принципів, таких, як об'єктивність, незалежність, компетентність, системний підхід, ефективність, безпека для споживачів і навколишнього середовища.

Розглянемо детальніше принципи:

- об'єктивність – полягає в попередженні чи усуненні суб'єктивізму під час проведення експертних оцінок;

- незалежність - експерт повинен бути незалежним від будь-яких зацікавлених в результатах експертизи сторін. Зацікавленою стороною в даному випадку можуть бути як виробники, так і продавці товарів, і споживачі;

- компетентність - забезпечується підготовкою експертів в певній сфері товарознавства і досвідом роботи з товаром;

- системний підхід - узагальнення, угруповання і приведення в певну систему даних, необхідних для проведення експертизи. Наприклад, при експертній оцінці товарів дуже важливо уміти віднести їх до певної групи, підгрупи, виду, різновиду або типу. Така систематизація повинна ґрунтуватися на правильному виборі ознак угруповання і/або класифікації. При цьому дуже важливо, щоб ці ознаки мали принциповий, а не випадковий характер;

- ефективності - остаточні результати товарної експертизи повинні сприяти раціональному використанню товару, організації оптимального руху товару і скороченню витрат сировини, матеріалів, електроенергії, витрат праці, а також матеріальних і товарних втрат;

- безпеки – необхідно враховувати реальний або передбачуваний ступінь шкоди, яку наносять або можуть нанести надалі товари та пов'язані з ними торгові послуги життю, здоров'ю і майну споживачів, а також навколишньому середовищу. Принцип безпеки покладений в основу екологічної експертизи, в

завдання якої входить оцінка безпеки товарів для споживача і навколишнього середовища.

Під час здійснення професійної діяльності експерт має право:

- ознайомлюватися з усіма, отриманими організатором експертизи, матеріалами, що стосуються об'єкта експертизи;
- звертатися до керівника – організатора експертизи з питань необхідності надання замовником експертизи додаткових матеріалів для здійснення всебічної та об'єктивної оцінки товарів;
- вимагати від адміністрації лабораторії забезпечення необхідних умов для роботи, оскільки специфіка експертної діяльності ставить певні вимоги до робочого приміщення, виробничого устаткування, режиму роботи і відпочинку тощо;
- здійснювати безпосередній огляд товару, необхідні вимірювання, аналіз та розрахунки;
- радитися з іншими членами експертної комісії, що беруть участь в проведенні комісійної експертизи, і звертатися до голови комісії або до керівника за консультацією;
- повідомляти керівника експертної установи про неможливість складання висновку експертизи у випадку, якщо вирішення питань експертизи виходить за межі його компетенції у напрямках спеціальних знань;
- формулювати особливу думку, яка додається до висновку експертизи;
- бути максимально самостійним, але не відстоювати «честь мундира» і вміти визнавати свої помилки, своєчасно виправляючи їх;
- протистояти зовнішньому впливу (від кого б він не виходив) або тиску думки більшості, тобто володіти нонконформізмом.

Згідно з вимогами чинних нормативно-правових актів експерт не має права:

- проводити експертизу без письмової вказівки керівника (заступника керівника) експертної установи, керівника структурного підрозділу;
- передоручати проведення експертизи іншій особі;
- самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно;
- вирішувати питання, які виходять за межі спеціальних знань експерта та з'ясування питань права;
- вступати у непередбачені порядком проведення експертизи контакти з особами, якщо такі особи прямо чи опосередковано зацікавлені в результатах експертизи;
- зберігати матеріали справ та об'єкти експертних досліджень поза службовим приміщенням.

Результатом експертизи та її документальним оформленням є висновок експертизи.

За надання завідомо неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення

даних, що стали йому відомі під час проведення експертизи, експерт несе кримінальну відповідальність згідно з чинним законодавством.

1.3 Види експертизи

Сучасна експертна діяльність передбачає здійснення експертиз у таких організаційних формах:

- обов'язкова – що здійснюється за наявності конфліктної ситуації, та на основі якої виносять рішення посадові особи;
- добровільна – спрямована на розв'язання невизначеності, виконувана в ініціативному порядку на основі договорів.

До основних видів експертизи товарів та послуг відносять:

- експертиза продовольчих та непродовольчих товарів - проводиться в основному тих випадках, коли між покупцем і постачальником виникла суперечка щодо якості товару. Така експертиза призначається за рішенням суду або у випадку, коли є звернення однієї зі сторін спору. Як правило експертизі підлягатимуть непродовольчі товари, а продовольчі товари стають об'єктом експертизи тільки в тих випадках, коли продається набір продуктів;
- автотоварознавча експертиза - об'єктом є транспортні засоби. Така експертиза проводиться з метою визначення ринкової або ліквідної вартості автомобіля або при скоєнні ДТП (для визначення заподіяної шкоди);
- експертиза споживчих товарів - проводиться з метою визначення якості споживчих товарів, які представлені на ринку. Така експертиза проводиться у випадках, коли виникає суперечка між продавцем і споживачем. Її проведення можливе як на підставі рішення суду, так і на прохання однієї зі сторін спору;
- меблева експертиза – проводиться у випадку, коли придбані недавно меблі ламаються. Її основна мета - виявлення якості продукції та з'ясування причин втрати даного якості: чи виникли дефекти меблів через неправильне використання або через погану якість;
- експертиза текстильних товарів - проводиться в основному з метою виявлення якісних характеристик текстильного товару, а також з метою визначення їх відповідності з діючими стандартами і вимогами;
- інша експертиза – проведення експертизи хутряних виробів, ікон, предметів культу тощо.

В залежності від підстав для проведення експертизи поділяють на:

- первинна (за заявкою замовника);
 - додаткова (при виявленні неповної або недостовірної інформації про об'єкт експертизи; експертиза за додатковими показниками);
 - повторна (при виявленні додаткової інформації);
 - контрольна (при виявленні необ'єктивності експертів; недостовірність, сумнівність результатів).

В залежності від характеру, часу та обсягів дослідження виділяють комплексні та оперативні експертизи.

Комплексна експертиза проводиться для всебічного вивчення і оцінки показників властивостей досліджуваного об'єкту. Проведення такої експертизи орієнтує експертів на системний, комплексний підхід до аналізу об'єкту оцінки. Оцінюваний об'єкт розглядається в складних і численних взаємозв'язках з

людиною і його оточенням. В процесі експертизи формуються критерії оцінки, відбираються базові зразки і показники властивостей об'єкту. Тому комплексні експертизи дозволяють отримати не тільки науковий, пізнавальний, але і певний методичний і нормативний матеріал, необхідний для проведення інших видів експертизи.

Оперативна експертиза ґрунтується на результатах заздалегідь проведених комплексних експертиз, що дозволяє експертам різко скоротити терміни експертних робіт при збереженні необхідної глибини і обґрунтованості експертних висновків.

В залежності від мети та характеру знань, що необхідно отримати, експертизи товарів можна класифікувати таким чином:

- економічні (встановлення фактичного стану справ і обставин для правильного вирішення питання, що виникає в процесі правовідносин)
контрактні (встановлення ступеню дотримання умов контракту/договору)
- страхові - оцінка заподіяного страхувальникові збитку у вартісному виразі з урахуванням втрати якості або фактичної кількості при настанні страхової події (страхового випадку), стихійного лиха, пожежі, аварії систем опалювання, розкрадання майна або його пошкодження та ін.;
- банківські - визначення кількості, якості і орієнтовної вартості майна, що передається під заставу, з урахуванням рівня якості, сезонності, терміну служби (придатності) та ін.;
- митні (встановлення ступеню дотримання чинного митного законодавства);
- судово-правові - дослідження, що проводиться експертом в порядку, передбаченому процесуальним законодавством для встановлення за матеріалами кримінальної або цивільної справи фактичних даних і обставин;
- консультаційні - констатація причин виникнення дефектів товару, пошкодженого під час маркування, транспортування зберігання, експлуатації тощо;
- споживчі - визначення якості товару, вживаного за призначенням, виявлення причин виникнення дефектів і/або відсотка зниження якості за наявністю дефектів;

За завданнями, які поставлені перед експертом експертизи поділяються на:

- інформаційну – досліджується та встановлюється відповідність інформації про товар з його фактичним станом;
- асортиментну – спрямована на встановлення групи, найменування, марки, сорту товару в товарній партії. В процесі експертизи встановлюється фактична відповідність асортименту партії товарів інформації, зазначеної в ТСД, специфікації, договорі поставки, договорі купівлі-продажу товару тощо;
- експертизу якості – досліджуються та оцінюються окремі чи всі показники безпечності та якості товарів для встановлення відповідності вимогам нормативних документів;
- експертизу кількості – перевірка відповідності кількості товарних одиниць, маси в партії або в частині партії до числового значення, що містять у ТСД або в пакувальному листі. Метою кількісної експертизи є визначення кількості

товару в товарній партії та кількісних характеристик одиничних екземплярів чи комплексних пакувальних одиниць;
- експертизу комплектності – це оцінювання експертом наявності необхідних елементів комплекту та встановлення відповідності даних, зазначених у технічних документах;

- експертизу походження – дослідження, що передбачає підтвердження (заперечення) чи встановлення географічного місця (країни, регіону) та способу виготовлення товару;

- документальну експертизу – оцінка експертом товарознавчих характеристик товарів, заснована на інформації товаросупровідних, технологічних та інших документів.

Залежно від особливості фахової діяльності розрізняють такі види експертиз: товарознавчу, економічну (бухгалтерську, фінансову), технологічну, екологічну, судову, патентознавчу, сільськогосподарську, медичну та ін.

Тема 2. Організація та технологія проведення експертизи товарів та послуг

2.1 Етапи та порядок проведення експертизи

2.2 Класифікація і специфіка організації та проведення різних видів експертиз

2.3 Порядок проведення експертизи кількості товарів

2.4 Порядок проведення експертизи якості товарів

2.1 Етапи та порядок проведення експертизи

Як правило товарна експертиза проводиться у 7 етапів або кроків:

1) вибір експертної компанії

Експертні компанії бувають приватні і державні. Функцію державної експертної компанії виконує Бюро товарних експертиз. Товарну експертизу проводить фахівець, що володіє певними навичками і кваліфікацією, спеціальною освітою, досвідом роботи.

Вибираючи приватну оціночну компанію, слід звертати увагу на досвід роботи фірми, репутацію, відгуки користувачів, кваліфікацію та спеціалізацію.

2) надання експерту товару для візуального огляду

Товарна експертиза обов'язково включає зовнішній огляд товару. На цьому етапі визначається, яка перевірка товару буде проводитись далі. Вона буває суцільна і вибіркова, що залежить від контрактних умов і цілей, поставлених замовником.

Дуже важливо не помилитися з вибором зразків. У будь-якій партії товарів є продукція високої, середньої і низької якості. Зразки повинні мати певну ступінь достовірності і неоднорідності, аналогічну з партією товару. Вони повинні бути упаковані та опломбовані пломбою організації. Рекомендується довіряти їх вибір фахівця.

3) підготовка супровідної документації

На цьому етапі готується повний пакет необхідної документації. Замовник подає заяву із зазначенням усіх реквізитів, яке реєструється в спеціальному

журналі. На підставі заяви укладається договір між організацією і замовником. У ньому вказується призначення процедури, обумовлюються вартість товарної експертизи, строки її проведення і т. д.

Видається наряд на проведення експертизи, який закріплює права фахівця. У ньому вказуються всі реквізити, номер заявки, найменування товару, строки проведення процедури. Він підписується і завіряється печаткою.

4) визначення з експертом цілей та завдання дослідження

На цьому етапі експерт вивчає документацію, встановлює метод проведення процедури, формує цілі і завдання, узгоджує їх із замовником, при необхідності вносить зміни, попереджає про них керівника організації.

5) очікування результатів роботи зі зразками

На цій стадії спеціаліст здійснює оцінку та дослідження відібраних зразків. Дуже важливо контролювати достовірність показань, вони повинні бути погоджені із замовником.

При виникненні спорів і конфліктів значення знімаються повторно. Спеціаліст встановлює відповідність показань існуючим стандартам. Всі відхилення реєструються в акті експертизи.

6) проведення основної товарної експертизи

На цьому етапі вивчається вся документація, здійснюється її оцінка, аналіз на предмет достовірності відомостей. Основним способом визначення достовірності вважається співставлення інформації з різних джерел. Особлива увага приділяється аналізу показників досліджень і оцінки зразків. Всі результати заносяться в акт експертизи.

7) отримання висновків

У фіналі підводять підсумки роботи, оформляють документацію. Недостовірність результатів ставить під сумнів правильність проведення товарної експертизи. Підготовляється висновок, в якому відображаються всі основні відомості про асортимент продукції, її характеристики. Вони обов'язково повинні бути достовірними і підтверджуватися з урахуванням невеликий похибки.

На всіх етапах проведення товарної експертизи рекомендується консультуватися з юристами. Безкоштовний пораду можна отримати через інтерактивний чат: ви задаєте своє питання прямо на головній сторінці та отримуєте відповідь протягом 15 хвилин. Сайт Правознавець працює в цілодобовому режимі.

Порядок проведення товарознавчої експертизи включає в себе традиційні для подібних експертиз етапи:

1. Визначення предмета дослідження та формулювання запитань, на які належить відповісти судовому експерту-товарознавцю.

2. Досконале вивчення всіх документів, що відносяться до об'єкта дослідження товарознавчої експертизи.

3. Безпосередній аналіз об'єкта дослідження, що включає візуальний огляд виробу та проведення специфічних оціночних заходів.

4. Оформлення експертного висновку в письмовому вигляді за підписом судового експерта, який проводив товарознавчу експертизу. В експертний висновок вноситься опис усіх проведених експертних заходів, письмові висновки експерта, його відповіді на поставлені питання, рекомендації (за необхідності). До висновку прикріплюються копії всіх документів, вивчених в

процесі дослідження. Експертний висновок носить доказовий характер при використанні його в процесі судового розгляду.

2.2 Класифікація і специфіка організації та проведення різних видів експертиз

Товарознавча експертиза проводиться компетентними судовими експертами, що мають відповідне свідоцтво Міністерства юстиції України та володіють необхідними знаннями в області товарних характеристик.

У залежності від напрямів досліджень, які здійснюються з урахуванням вимог, використаних для експертної оцінки конкретного товару, товарознавча експертиза класифікується на наступні різновиди:

- експертиза кількості товару;
- експертиза якості товару;
- експертиза комплектності товару;
- експертиза споживчих властивостей товару;
- експертиза новизни товару;
- експертиза походження товару;
- експертиза нормативної бази на товари (нормативної документації);
- ідентифікація виду чи різновиду товару;
- експертизи вартості (ціни) товару та ступеня її зниження;
- експертиза рівня якості товару та ступеня його зниження;
- експертиза відповідності коду товару ТН ЗЕД;
- експертиза відповідності товару певній системі сертифікації;
- експертиза оптимальності структури асортименту товарів;
- експертиза конкурентоспроможності товару.

Специфіка окремих видів товарознавчих експертиз коротко може бути окреслена наступними особливостями.

Експертиза кількості товару — перевірка відповідності кількості товарних одиниць, маси у партії або в частині партії до числового значення, що міститься у товаросупроводжувальних документах або у пакувальному листі; традиційно має місце при розходженні фактичної кількості товару з даними транспортних, супровідних, розрахункових документів чи маркірування. Специфіка цього виду товарознавчої експертизи проявляється при дослідженні товарів без упакування, у відкритій тарі чи тарі, що не забезпечує збереження кількості товару, а також при визначенні мірної чи вагової кількості (тканини, натуральні і штучні шкіри, шкури, текстильні волокна). Певні особливості стосуються експертизи кількості товарів, вага яких залежить від вологості. Розрахунок здійснюється на кондиційну вологість (натуральні волокна, шкури); товарів, кількість яких може визначатися розрахунковим шляхом (шкури); товарів, що транспортуються у специфічній тарі (тюках, контейнерах).

Експертиза якості товару — перевірка відповідності показників якості товару до вимог, встановлених умовами угоди (контракту), нормативною документацією, а також до товарного зразка-еталона.

Експертиза комплектності товару — перевірка відповідності номенклатури окремих частин (виробів, деталей, вузлів), які у комплектності складають одиницю. Для товарів легкої промисловості, наприклад, дослідження в межах партії відповідності їх підбору як за окремими частинами (жакет і юбка),

так і за певними характеристиками (кольорами, відтінками, покроями, фасонами, оздобленням, розмірно-ростовочно-повнотними характеристиками).

Експертиза споживчих властивостей товару — аналіз та оцінювання споживчих властивостей товару за допомогою експертних методів на основі результатів випробувань (перевірки). Є одним із найскладніших видів товарознавчої експертизи. Експерт на підставі відповідних знань та із залученням певних засобів здійснює кількісно-якісний аналіз досліджуваного товару шляхом його порівняння з іншими товарами, що обрані за критерій, чи з ідеальним зразком; встановлює споживчу цінність досліджуваного товару на основі співставлення з обраними критеріями чи нормативними документами, отримує узагальнений результат (оцінювальне твердження), виражене у кількісній чи якісній формі.

Експертиза новизни товару — оцінювання найсуттєвіших споживчих властивостей товару за відповідною шкалою (ступенями) новизни. Такими рівнями доцільно вважати: зміну зовнішнього оформлення товару без зміни його споживчих властивостей; часткову зміну споживчих властивостей за рахунок поліпшення основних характеристик товару, але без принципових змін технології його виготовлення; принципову зміну споживчих властивостей, які вносять суттєві зміни у спосіб задоволення відповідної потреби споживача; появу товару, що не має аналогів. Даний вид експертизи органічно пов'язаний з експертизою споживчих властивостей товару і вимагає досконалого знання номенклатури та методів оцінювання споживчих властивостей.

Експертиза походження товару — передбачає підтвердження (заперечення) чи встановлення географічного місця виготовлення товару (країни, регіону) та способу виготовлення товару (кустарне, фабричне). Експертне дослідження передбачає розшифровку маркування, що нанесене, на товар, тару, а для товарів, маркування яких відсутнє або викликає сумнів (неправдиве) — застосування знань особливостей вихідних матеріалів, способів виготовлення, конструкції та оздоблення виробів, які характерні конкретним виробникам чи виробникам певних регіонів. Для підвищення об'єктивності експертного висновку у такому дослідженні експерт використовує товарні каталоги та зразки-еталони товарів відомого походження. Певні особливості має експертиза походження товарів, на які видані сертифікати походження, передбачені нормативними документами в галузі зовнішньоекономічної діяльності (сертифікати загальної форми, форми А, форми СТ-1, текстильний сертифікат). Така експертиза здійснюється у порядку, передбаченому Правилами видачі відповідних сертифікатів.

Експертиза нормативної бази на товар — аудит (перевірка) нормативної документації на товар. Оскільки найпоширенішим сучасним нормативним документом на товари є стандарт, то аудит нормативної бази на товари, насамперед, повинен спрямовуватися на дослідження стандартів. Базовими об'єктами експертизи повинні бути міжнародні стандарти, національні стандарти розвинутих країн, які постачають на світовий ринок конкурентоспроможну продукцію, та рекомендовані нормативи, які пропонуються сучасною наукою, практичним досвідом та потребами конкретних споживачів. Товарознавча експертиза нормативних документів повинна розглядатися як необхідна умова та незаперечна підстава об'єктивності подальших товарознавчих експертиз.

Ідентифікація товару — встановлення видової назви товару, назви різновиду чи просто найменування товару. Така експертиза повинна бути спрямована на встановлення узаконених (стандартизованих) означень чи тлумачення назви (найменування), яке внесене у відповідні нормативні документи. Такими документами найчастіше є стандарти на терміни і визначення, товарні словники, пояснення до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності.

Експертиза рівня якості товару та ступеня пониження рівня якості стосується різних стадій життєвого циклу товару: проектування, виготовлення, транспортування, зберігання, експлуатації. Вона вимагає досконалого знання вимог нормативних документів щодо проектування, виготовлення конкретних видів, а також дефектів, які можуть виникати на різних стадіях життєвого циклу товару. Експерт повинен знайти, ідентифікувати, словесно визначити будь-який дефект та оцінити ступінь його впливу на рівень якості товару, а також встановити ступінь пониження рівня якості товару через наявні дефекти.

Експертиза відповідності коду товару ТН ЗЕД передбачає глибоке знання відповідних Правил кодування, особливостей кодування виробів окремих товарних груп та досконалого знання об'єктів кодування (товарів). Здійснюється у відповідності з методикою проведення експертизи товару на його відповідність коду ТН ЗЕД, затвердженого Торгово-промисловою палатою України. Мотивований висновок експерта складається відповідно до вимог Правил ідентифікації.

Експертиза відповідності товару певній системі сертифікації — експертиза товару, що підлягає обов'язковій сертифікації, такого, що пройшов сертифікацію, вимогам цієї системи сертифікації здійснюється шляхом проведення лабораторних досліджень, обов'язкових для цієї системи сертифікації, показників властивостей товару та співставлення результатів цих лабораторних досліджень з вимогами нормативних документів, на яких базується відповідна система сертифікації.

Експертиза оптимальності структури асортименту — дослідження номенклатури асортименту на рівні споживчих комплексів, видів та різновидів товару з метою виявлення фактичного (передбачуваного) задоволення потреб споживачів. Вона здійснюється з урахуванням сегментації споживачів даного регіону за їх типологією, соціальним станом, рівнем прибутків, сезонністю та іншими факторами. Крім цього, враховуються: наявність запасів товарів у торговому підприємстві, швидкість їх обертання, раціональні норми споживання, фактори соціального (морального) старіння товарів.

Експертиза конкурентоспроможності товару полягає у формуванні номенклатури найсуттєвіших показників якості товару, їх подальшому оцінюванні та виведенні на основі отриманих оцінок інтегрованого показника конкурентоспроможності. Цей вид експертизи є логічним завершенням експертизи оцінки рівня якості товару.

2.3 Порядок проведення експертизи кількості товарів

Експертиза кількості - оцінка кількісних характеристик товару експертами при неможливості застосування вимірювальних методів і необхідності підтвердження достовірності результатів вимірювань незалежною стороною.

Проведення експертизи кількості товару регламентується нормативним документом — «Методика проведення товарознавчої експертизи експертами торгово-промислової палати в Україні (МСЯ — 01-05), затвердженої рішенням Президії ТПП України від 26 вересня 2005 року.

Метою кількісної експертизи є визначення кількості товару в товарній партії та чи кількісних характеристик їхніх одиничних екземплярів чи комплексних пакувальних одиниць. Найбільш поширена сфера застосування експертизи кількості - приймання товарів кількісно у випадках виникнення незгод між постачальником і одержувачем, при значних розходженнях між кількістю, зазначеною в ТСД, і кількістю, встановленою при вимірюванні у одержувача. Крім того, можна залучати експертів для проведення кількісної характеристики у випадках, коли вимірювання товару звичайними методами є неможливим (наприклад, за його відсутності) або важке і може призвести до його кількісних і якісних змін (наприклад, при перетаруванні для переважування великої товарної партії).

Іноді експертиза кількості необхідна для встановлення вірогідності кількісних втрат товару та причин виникнення. Незважаючи на спільність правової бази, експертиза кількості відрізняється від приймання товарів за кількістю, яке проводиться зацікавленими матеріально відповідальними особами (зав. складами, комірниками та ін.). Завдяки незалежності і об'єктивності експертів результати кількісної експертизи є більш достовірними і мають сприйматися як остаточні обома зацікавленими сторонами: постачальником або одержувачем, якщо у них нема заперечень з цього приводу.

Відповідно до поставленого завдання експерт обирає метод точного визначення кількості товару (підрахунок, промір або зважування; вибіркового або суцільний метод перевірки) з урахуванням вимог, які містяться в договірних умовах або нормативно-технічній документації (міжнародних, державних або стандартах підприємств).

Вибіркова перевірка товару за кількістю проводиться тільки у випадках, які передбачені контрактними (договірними) умовами та нормативно-технічною документацією.

Приблизне визначення кількості товару не допускається.

До відкриття транспортного засобу або транспортного обладнання експерт зобов'язаний:

- перевірити його номер з номером, який вказаний у транспортній накладній;
- звірити його технічний та комерційний стан (наявність пошкоджень, справність дверей, дверних запорів; наявність та стан пломб відправника чи пункту відправлення (станції, порту), їх справність, відповідність даних відтисків пломб відомостям, які вказані в транспортних та товарно-супровідних документах).

У процесі відкриття транспортного засобу або транспортного обладнання експерт повинен:

- бути присутнім під час зняття пломби замовником;
- перевірити наявність засобів та пристосувань для зберігання товару;
- визначити ступінь заповнення транспортного засобу товарними місцями (товаром), зафіксувати наявність завалів, а також відповідність навантаження та кріплення товару вимогам відповідної НТД;

- звернути увагу на стан упаковки, товарну та попереджувальне маркування, якщо товар потребує обережного поводження;
- перевірити температурний режим під час відкриття транспортного засобу, якщо товар транспортується у відповідному режимі;
- визначити такий порядок вивантаження та підрахунок товарних місць або товару із транспортного засобу, який виключав би необхідність повторного перерахунку.

Підрахунок, запис кількості та номерів товарних місць, кількості товару проводяться одночасно експертом та замовником експертизи під час відкриття та розвантаження транспортного засобу.

При виявленні товарних місць, які мають пошкодження з доступом до товару або підмочення, кількість товару в них, а при необхідності — і його комплектність перевіряється одразу після вивантаження цих товарних місць.

Одночасно перевіряються наявність дірок, сколів, тріщин, деформацій, слідів від підмочення, плям різного походження, пошкоджень з витіканням, висипанням вмісту, з шурхотом битого скла та ін. дефектів, які можуть бути зафіксовані тільки на момент відкриття та розвантаження транспортного засобу. По можливості встановлюється причина пошкодження або підмочення товару.

Після вивантаження з транспортного засобу всіх товарних місць або товару експерт зобов'язаний:

- у випадку виявлення розходжень фактичної кількості товарних місць (товару) з даними товарно-супровідних документів або пошкодження упаковки товару зробити ретельний огляд транспортного засобу, звернути увагу на наявність пошкодження покрівлі, підлоги. У випадку необхідності замовник повинен забезпечити складання комерційного акта, або акта технічного стану транспортного засобу.

Експертиза кількості товару, який надійшов у вантажних місцях.

До відкриття товарного місця експерт зобов'язаний:

- оглянути приміщення, в якому зберігається товар, ознайомитися з порядком складування та умовами зберігання (температура, вологість та ін.);
- зробити зовнішній огляд товарних місць, зафіксувати наявність та розташування контрольних стрічок, металевих скоб, цвяхів, звертаючи увагу на наявність пошкоджень або слідів відкриття та відповідного транспортного маркування, а також маніпуляційних знаків, надписів.

Під час відкриття товарного місця експерт зобов'язаний:

- бути присутнім при відкритті кожного товарного місця;
- зробити внутрішній огляд товарного місця та допоміжних пакувальних засобів; перевірити, як товар укладено в товарному місці, ступінь заповнення товарного місця; наявність пакувального матеріалу, коробок та в якому вони стані;
- зробити спільно з товародержувачем підрахунок товару за кожною асортиментною ознакою;
- перевірити наявність інформації про товар (артикул, розміри виробів тощо), яка зазначена в маркуванні на товарі та зіставити з даними пакувального листа, специфікацією постачальника або з даними маркування на товарному місці;
- зіставити загальну кількість виробів з кількістю, яка зазначена в пакувальних листах, специфікації або маркуванні на товарному місці.

Якщо є відвантажувальна специфікація (товарно-супровідна документація) постачальника або пакувальні листи, експерт зіставляє номер місця, який зазначений в них, з номером місця, зазначеного в маркуванні та, у разі їх відповідності, результати фактичної перевірки вмісту кожного товарного місця зіставляє з даними пакувального листа або поящикової специфікації, фіксує відхилення в них, засвідчує їх своїм підписом та підписом представника замовника.

Відсутність рахунку-фактури, специфікації, опису, пакувальних листів не є причиною для припинення експертизи.

Якщо є відсутня відвантажувальна специфікація та пакувальні листи, експерт зіставляє вміст кожного товарного місця з даними маркування на упаковці, фіксує фактичну наявність товару в кожному місці та веде докладні записи в Робочому зошиті.

У випадку виявлення невідповідності фактичної кількості товару в товарному місці з даними пакувальних листів або маркування на упаковці експерт діє так:

- дає вказівку припинити подальше відкриття товарних місць;
- особисто в присутності замовника експертизи повторно перевіряє товар (здійснює підрахунок, промір, зважування);
- проводить додатковий зовнішній та внутрішній огляд тари і засобів пакування з метою встановлення причин виникнення нестачі, при необхідності здійснює відбір зразків упаковки зі слідами пошкодження для дослідження або випробування, робить висновок, чи міг товар, якого бракує, уміститися в товарне місце;
- організує контрольне зважування товарного місця (встановлює масу нетто та масу брутто);
- попереджує замовника про необхідність збереження упаковки товарного місця, в якому була виявлена нестача, та товару, який знаходився в ньому;
- рекомендує замовнику викликати представників правоохоронних органів у випадку, якщо виявлено сліди пошкодження тари та засобів упаковки.

Експерт систематизує результати перевірки за пакуванням та маркуванням, підраховує загальну кількість товару за конкретними позиціями асортименту, кількість товару, яка не відповідає товарно-просувним документам (нестача, надлишки, розходження за асортиментом), робить висновки про причини виникнення розбіжностей.

Палата може також виконувати замовлення на проведення експертизи кількості (ваги) товару (вантажу) у момент його зважування (в автотранспортних засобах, вагонах, цистернах, на судні тощо) з використанням методів, зазначених у методиках.

Визначення кількості товару, маса якого залежить від вологості, без визначення її фактичного значення, не допускається.

Результати кількісної експертизи можуть бути оскаржені однією із зацікавлених сторін. У цьому випадку назначається повторна чи контрольна експертиза, яка може або підтвердити результати первинної експертизи, або їх спростувати. У останньому випадку нові результати експертизи повинні бути аргументовані.

Експертиза якості - це оцінка якісних характеристик товару експертами для встановлення відповідності вимогам нормативних документів.

Метою цієї експертизи є визначення якості товарів у товарній партії при здачі-прийманні, або після довгого зберігання, або виявленні прихованих технологічних дефектів під час зберігання, коли звичайні строки пред'явлення претензій постачальнику закінчились. Крім того, експертиза за якістю застосовується при оцінці якості зразків нових товарів перед тим, як їх ставлять на серійне виробництво. Для харчових продуктів або кулінарних виробів цей вид якісної експертизи тільки за органолептичними показниками якості називається дегустацією.

Залежно від призначення якісна експертиза поділяється на п'ять різновидів: приймальна експертиза за якістю, експертиза за комплектністю, експертиза нових товарів, дегустація харчових продуктів та експертиза за договорами.

Приймальна експертиза за якістю - це оцінка якості товарів експертами для підтвердження достовірності результатів під час приймання.

Підставами для проведення приймальної експертизи за якістю є:

- розбіжність між постачальником та одержувачем за результатами приймального контролю, проведеного одержувачем у відсутність постачальника та неможливості його прибуття на повторне приймання;

1. заздалегідь передбачувана чи виявлена при надходженні невідповідність фактичної якості товару документально зазначеним;

2. якщо виявлено пошкодження упаковки (несправність, деформація, розчавлення, биття тощо);

3. за наявності значних якісних втрат під час транспортування або зберігання.

При проведенні експертизи якості товарів, крім документів, що супроводжують партію товарів, включаючи договір, експерт повинен розглянути законодавчі та регламентуючі вимоги щодо цих товарів.

Залежно від поставленого замовником завдання при визначенні показників якості товару з урахуванням вимог до якості, які містяться в нормативно-технічній документації або контрактних (договірних) умовах, експерт вибирає метод перевірки.

Основними методами перевірки є наступні:

В залежності від методу перевірки виділяють :

Органолептичний метод — визначення показників якості продукції, який здійснюється на основі аналізу сприйняття органів відчуттів, яким визначаються такі показники якості товару: зовнішній вигляд (колір, форма, консистенція та ін.), запах, смак, звук, сприйняття на дотик, наявність дефектів. Даний метод не виключає можливості використання технічних засобів (лупа, лінійка, ваги, мікроскоп, мікрофон, слухова трубка та ін.), які підвищують сприйнятливість та можливості органів відчуття.

Вимірвальний метод — метод визначення показників якості продукції, що здійснюється на основі технічних засобів вимірювання. За допомогою вимірвального методу визначають такі показники якості як маса виробу, сила струму, швидкість автомобіля та ін.

В залежності від виду перевірки:

Вибіркова перевірка — перевірка, під час якої висновок роблять за результатами перевірки однієї або декількох вибірок з поширенням результатів

експертизи на всю партію, що дозволяється у випадках, передбачених вимогами контрактів (договорів) і стандартами.

Якщо контрактом (договором) не передбачається перевірка якості вибіркоким методом, то здійснюється суцільна перевірка.

Суцільна перевірка — перевірка кожної одиниці продукції в партії.

При проведенні експертизи якості товарів важливим є правильний вибір виду випробувань – *руйнівні* (випробування з використанням руйнівних методів контролю, під час яких може бути порушена придатність об'єкта до використання); *неруйнівні* (випробування із застосуванням неруйнівних методів контролю, які не порушують придатність об'єкта до використання).

Лабораторні випробування проводяться тоді, коли контрактними (договірними) умовами або вимогами нормативно-технічної документації якості регламентується фізико-хімічними, фізико-механічними, медико-біологічними та іншими показниками, які визначаються за допомогою лабораторних випробувань.

Відібрані зразки (проби) мають супроводжуватися оформленою етикеткою із вказівкою найменування товару, дати відбору зразків (проб), номер партії та інших даних, які вказують на приналежність відібраних зразків (проб) до пред'явленої на експертизу партії. Зразок (проба) має бути опломбований або опечатаний особистим штампом експерта, або іншим чином, що забезпечить схоронність зразків (проб) від підробки (заміни).

Відмова замовника від проведення лабораторних випробувань, якщо експерт вважає доцільними, є підставою для анулювання замовлення.

Експерт здійснює перевірку якості пред'явленого товару, робить у робочому зошиті записи про наявність, характер, розміри та місце знаходження виявлених дефектів і причину їх виникнення; у разі потреби визначає втрату якості у відсотках, крім випадків, коли завдання експертизи передбачає інший порядок. На перевірених та забракованих експертом виробках, які мають дефекти та не відповідають вимогам нормативно-технічної документації або умовам контракту (договору), експертом ставиться:

- особиста відмітка (штамп або підпис) — на споживчі товари при узгодженні із замовником, якщо це можливо, не пошкоджуючи товарного вигляду виробів;

- особисте клеймо — на обладнання та на вироби з металу при узгодженні із замовником.

Якщо були порушені умови транспортування або зберігання товару, що призвело до виникнення дефектів, експерт може проводити експертизу якості тільки після приведення замовником товару в стан, який дозволить об'єктивно визначити його якість. Відмова замовника від виконання вказаної вище умови є підставою для анулювання заявки.

Експерт систематизує результати перевірки якості товару, підраховує кількість товару, якість якого відповідає вимогам нормативних документів, та кількість товару, що не відповідає цим вимогам

Тема 3. Експертиза в торговельній діяльності та сфері послуг

3.1 Експертиза товарних марок²⁰

3.2 Експертиза словесних торговельних марок

3.3 Сутність експертизи послуг

3.1 Експертиза товарних марок

Згідно із Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», знак — це позначення, за яким товари й послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб. Таким чином, основною функцією торговельної марки є розрізняльна функція. Тобто за допомогою торговельної марки споживачі повинні легко відрізнити товари та/або послуги одного виробника від таких самих чи споріднених товарів та/або послуг іншого виробника.

Відповідно до «Методичних рекомендацій з окремих питань проведення експертизи заявки на знаки для товарів і послуг», розрізняльна здатність характеризується наявністю у позначенні певних індивідуальних ознак, за допомогою яких споживач має можливість відрізнити товари або послуги одних осіб з-поміж таких самих товарів або послуг інших осіб, а також отримувати певну інформацію щодо товару чи послуги та особи, яка пропонує товар або надає послугу. Розрізняльна здатність може бути властива позначенню з моменту його створення або набута ним внаслідок використання. Якщо є підстави вважати, що заявлене позначення не має розрізняльної здатності, то перевіряється, чи не набуло воно такої здатності внаслідок його використання.

При цьому варто зазначити, що об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень: слова (в тому числі власні імена), літери, цифри, зображувальні елементи, кольори та комбінації кольорів). Відповідно до Закону, однією з підстав відмови в реєстрації торговельної марки є відсутність у неї розрізняльної здатності та не набуття нею такої здатності внаслідок використання, а також якщо марка є оманливою або такою, що може ввести в оману щодо товарів, послуг або особи, яка виробляє товар чи надає послугу.

До торговельних марок, які не мають розрізняльної здатності, належать такі:

- позначення, які складаються лише з однієї літери, цифри, лінії, простої геометричної фігури, що не мають характерного графічного виконання;
- реалістичні зображення товарів, якщо вони заявляються на реєстрацію як знак для позначення цих товарів;
- тривимірні об'єкти, форма яких обумовлена виключно функціональним призначенням, якщо такий об'єкт заявляється як знак;
- загальноживані скорочення;
- позначення, які протягом тривалого часу використовувалися в Україні кількома виробниками як знаки для товарів, що мають спільну якість або інші характеристики, та втратили розрізняльну здатність як індивідуальні знаки щодо таких товарів.

До торговельних марок, які є оманливими або такими, що можуть ввести в оману щодо товарів, послуг або особи, яка виробляє товар чи надає послугу, належать позначення, які породжують у свідомості споживача асоціації, пов'язані з певною якістю, географічним походженням товарів або послуг, з

певним виробником, які насправді не відповідають дійсності. Позначення може бути визнане оманливим або таким, що здатне вводити в оману, коли є очевидним, що у процесі використання як знака воно не виключає небезпеку введення в оману споживача.

Як зазначено в Методичних рекомендаціях, для визначення того, чи є заявлене позначення оманливим або здатним ввести в оману, доцільно проаналізувати смислове значення кожного елемента, що входить до складу заявленого позначення. У процесі проведення експертизи зазвичай ставляться такі питання:

- чи є позначення або його елементи описовими щодо властивостей або інших якісних характеристик товару чи характеру послуги;
- чи оманливо описує позначення або його елементи, властивості чи інші якісні характеристики товару або характер послуги;
- чи може потенційний споживач однозначно сприйняти, що позначення або його елементи є такими, що описують товар або послугу оманливо;
- чи може позначення або його елементи викликати у потенційного споживача асоціативне уявлення про властивості чи інші якісні характеристики товару або характер послуги, а також чи є таке уявлення правдоподібним;
- чи є зв'язок між позначенням або його елементами (географічною назвою або зображенням відомого місця, архітектурними об'єктами чи зображенням людини в національному костюмі певної країни) та місцезнаходженням виробника товарів або надавачем послуг.

Цікаво, що якщо елементи позначення можна віднести до оманливих або таких, що можуть ввести в оману, але при цьому вони є неправдоподібними, позначення недоцільно визнати оманливим або здатним ввести в оману. Наприклад, позначенням, що включають елементи «КАВА», «СИР», які однозначно сприймаються як назва певних товарів щодо товарів «гель для душу» або «алкогольні напої», вочевидь, не має надаватися правова охорона, оскільки такі позначення є оманливими. Позначення «СОЛОДКЕ ЖИТТЯ» споживачі сприйматимуть як фантазійне.

3.2 Експертиза словесних торговельних марок

Основним підходом експертизи словесних торговельних марок до того, чи має торговельна марка розрізняльну здатність та/або чи вводить вона або може вводити в оману, є використання торговельної марки. Тобто якщо торговельна марка використовується заявником протягом багатьох років та визнана споживачами, вірогідно, така торговельна марка може бути зареєстрована. При цьому доказом набуття торговельною маркою розрізняльної здатності та неможливості введення нею в оману є докази тривалого використання марки, заходи її просування, рекламування, навіть дані про продаж за декілька років, регіони продажу, опитування споживачів тощо. Якщо заявник не може довести набуття маркою розрізняльної здатності внаслідок використання, торговельна марка, навіть якщо вона здається заявнику вдалою, а також такою, що володіє розрізняльним характером, не буде зареєстрована.

На практиці не лише торговельні марки, які складаються з однієї літери, можуть не мати розрізняльної здатності, але й словесні торговельні марки, які складаються з одного або кількох слів. До того ж такі торговельні марки не тільки

не мають розрізняльної здатності, але й найчастіше є загальнозживаними або описовими термінами. Окрім того, дуже часто такі марки, що заявляються на реєстрацію, є такими, що можуть ввести в оману щодо певних товарів (послуг).

Наприклад (з матеріалів Рішень Апеляційної палати МЕРТ), на реєстрацію заявлялися такі позначення як «Юридический полис» для послуг класу 36 МКТП (визнано таким, що не має розрізняльної здатності, є загальнозживаним терміном); позначення «Юридичне страхування», «Правове страхування» для послуг класу 36 МКТП (термін визнано таким, що не має розрізняльної здатності, є загальнозживаним терміном, а також таким, що вводить в оману щодо частини послуг класу 36, які не належать до страхування); позначення «Мультикухня» для товарів класу 11 та послуг класу 35 (визнано таким, що не має розрізняльної здатності, є загальнозживаним терміном, а також таким, що вводить в оману щодо частини товарів та послуг класів 11 та 35, які не належать до обладнання для кухні).

Торговельні марки, що являють собою колір (комбінацію кольорів)

Наприклад, такі торговельні марки, які являють собою колір, не будучи внесеними до списку марок, що не мають розрізняльної здатності, Український інститут інтелектуальної власності у процесі проведення експертизи заявлених на реєстрацію позначень найчастіше визнають такими, які не мають розрізняльної здатності, а тому Інститут відмовляє в їх реєстрації. При цьому заявники, надаючи багато матеріалів на підтвердження використання марки, намагаються довести, що торговельна марка у вигляді кольору все ж таки набула розрізняльної здатності завдяки використанню та може бути зареєстрована як торговельна марка, а також оскаржують Рішення Інституту про відмову в реєстрації своїх марок до Апеляційної палати Міністерства економічного розвитку і торгівлі України.

Аналіз рішень Апеляційної палати, якими було відмовлено в реєстрації торговельних марок у вигляді кольорів, дає підстави дійти висновку, що набуття розрізняльної здатності заявленого позначення у вигляді кольору залежить, зокрема, від такого чинника як тривалість його попереднього використання до подання заявки не лише заявником, але й у порівнянні з іншими виробниками або постачальниками послуг для таких самих або споріднених товарів та/або послуг на відповідному ринку.

Дійсно, торговельні марки у вигляді кольорів повинні володіти «абсолютною» розрізняльною здатністю, тобто зустрічаючи певну категорію товарів (послуг), оформлених відповідним кольором, споживачі мають безпомилково визначати виробника товарів або постачальника послуг під такою торговельною маркою. При цьому важливо розуміти, що споживачі рідко можуть розрізнити відтінки кольору під час вибору товарів (послуг) різних виробників, оскільки в більшості випадків споживачі, обираючи певний товар (послугу), найчастіше керуються загальним враженням від торговельної марки. Тому якщо інший виробник використовуватиме для своїх товарів (послуг) інший відтінок кольору, то споживачі легко можуть бути введені в оману щодо особи, яка виробляє товар (надає послугу).

Торговельні марки, які складаються з однієї літери, цифри, лінії, простої геометричної фігури, що не мають характерного графічного виконання

Очевидно, що торговельні марки, які складаються з однієї (двох і трьох) літер або цифр, рідко можуть мати хорошу розрізняльну здатність. Однак ми

знаємо багато прикладів, коли такі торговельні марки реєструються по всьому світу та стають всесвітньо відомими. Проте є одне «але»: зазвичай такі торговельні марки виконані стилізованим шрифтом або у поєднанні з простим графічним елементом. Наприклад

тощо, які жодним чином не можуть ввести споживачів в оману щодо виробників або постачальників послуг. Такі марки набувають розрізняльної здатності саме завдяки тривалому використанню.

Європейський підхід до розрізняльної здатності

Цікаве обґрунтування відсутності у торговельної марки розрізняльної здатності наведено у Рішенні Європейського суду від 07.05.2015 р. у справі №С-445/13, в якій оскаржувалася відмова в реєстрації марки у вигляді прозорої пляшки циліндричної форми з кришкою контрастних кольорів, яку було заявлено на реєстрацію у класах 32 та 33.

Суд дійшов висновку, що оскільки марка складається з комбінації компонентів, кожен з яких, вірогідно, буде широко використовуватися в торгівлі для упаковки товарів, щодо яких було подано заявку на торговельну марку, марка позбавлена будь-якого розрізняльного характеру щодо цих товарів. Зокрема, суд відзначив, що циліндрична форма пляшки є загальною для більшості пляшок, які представлені на ринку, а також що форма «ідеального циліндра» хоча і характеризується певною оригінальністю, але не може значно відрізнятися від форм, представлених на ринку.

Також суд зауважив, що завжди має бути визначено, чи дозволяє марка середньому споживачу цього продукту, який достатньо добре поінформований, розумно спостережливий та обачний, відрізнити відповідний продукт від товарів інших підприємств без проведення аналітичної експертизи та без надання особливої уваги.

У 2018 р. компанія Huawei подала заявку на реєстрацію торговельної марки «Freebuds» в Європейському Союзі для таких товарів як «гарнітури та навушники». Європейський патентний офіс відхилив заявку через відсутність у марки розрізняльної здатності. Таке рішення було пізніше підтримане Апеляційною радою Офісу, яка обґрунтувала свою відмову тим, що марка «FreeBuds» має описовий характер щодо таких товарів як «гарнітури та навушники» у класі 9. Зокрема, Апеляційна Рада зазначила, що споживачі сприйматимуть марку як посилення на вид та характеристики товарів, а саме на той факт, що оспорювані товари є навушниками у формі навушників-вкладок, які дозволяють вільно слухати музику (радіо, телефонний зв'язок тощо), без обмежень або бар'єрів.

Таким чином, під час проведення експертизи торговельних марок, які попередньо були визнані такими, що не мають розрізняльної здатності та/або можуть вводити в оману, докази тривалого та інтенсивного використання таких марок, безперечно, є найважливішими й вирішальними для рішення щодо реєстрації (відмови в реєстрації) марок. Саме такі докази свідчать про набуття торговельною маркою розрізняльної здатності.

3.3 Сутність експертизи послуг

Експертне оцінювання якості послуг - сукупність операцій з вибору комплексних або одиничних характеристик послуг (робіт, виробів) щодо визначення їх справжніх значень, підтвердження експертами їх відповідності встановленим вимогам і товарній інформації.

Передумовою експертних оцінювань послуг є їхня експертиза – дослідження будь-яких питань, вирішення яких потребує спеціальних знань, із представленням мотивованого висновку. Як специфічний вид діяльності щодо аналізу і оцінювання якості послуг експертиза вимагає застосування експертних методів на основі спеціальних досліджень, врахування їхніх результатів.

У процесі експертизи якості послуг здебільшого використовують комплексну та оперативну експертизу на всіх етапах їх надання.

Передумовою для проведення комплексної експертизи є відсутність товарів-аналогів, що спричиняє необхідність всебічного оцінювання послуг. Крім того, її проводять за високим ступенем ризику для споживачів і навколишнього середовища, котрі можуть виникнути при споживанні послуг у конкретних ситуаціях. У положеннях, які регламентують діяльність експерта, відсутні визначення того, хто може виступати експертом, але чітко визначено, хто ним бути не може при розгляданні суперечливих питань.

Наприклад, при розгляді судових справ не дозволяється залучати як експерта осіб, які є родичами зацікавлених у результатах розгляду сторін, або які знаходяться у службовій та іншій залежності від цих сторін, які мають особисте ставлення до справи, які брали участь у попередньому розгляді справи (як перекладач, свідок і т. п.), які виявили свою некомпетентність або є підстави для дискредитації їх об'єктивності, які раніше були притягнуті за крадіжки тощо.

Експертиза окремих видів послуг

1. Експертиза житлово-комунальних послуг

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) України – одна з найбільших галузей економіки країни, яка має великий вплив на щоденне життя кожної людини та на ситуацію в країні загалом. За весь період незалежності України у галузі накопичуються невирішені проблеми, що дає підстави говорити про стан системної кризи, яка щодалі поглиблюється. Це загрожує безпеці життєдіяльності людей та національній безпеці країни. Проблема вдосконалення системи управління якістю займає важливе місце у забезпеченні конкурентоспроможності продукції і послуг, у побудові нових відносин між споживачем та виробником, у задоволенні матеріальних потреб, соціальних інтересів та духовних запитів суспільства. Особливої значущості вона набуває в умовах економічно-фінансової кризи, яка супроводжується розпадом економічних зв'язків, зниженням виробництва, втратою позицій на ринку. Більше 80% сімей України, які проживають у багатоквартирних будинках, не є покупцями, а лише споживачами житлово-комунальних послуг (ЖКП). Населення позбавлене елементарних «ринкових прав» – не може контролювати обсяг і якість наданих послуг, торгуватися за ціною і навіть відмовитись від їх споживання, обсяг якого залишається невідомим і, можливо, незмінним. За багатьма видами послуг навіть постачальники не можуть слідувати принципу «за скільки заплатив, стільки і отримай». Більш того, незрозуміло, що саме є придбаним продуктом: ресурси, за якими розраховуються нормативи споживання (Гкал, літри, кВт/год),²⁵ або параметри комфорту, на основі яких

оцінюється якість роботи підприємств ЖКГ (температура і вологість у приміщенні, робота водорозбірних приладів, освітлення і чистота вулиць). І щоб оцінити якість ЖКП, споживачі користуються послугами незалежної експертизи.

Під експертизою послуг розуміють компетентне дослідження точно сформульованого питання про якість та безпеку послуг їх відповідності певним нормам і стандартам. Експерти можуть бути фахівцями, вченими, які володіють спеціальними (професійними) знаннями, необхідними для вирішення питань, пов'язаних з дослідженням якості надання послуг.

Якість послуг, що надаються житлово-комунальними господарствами, залишає бажати кращого, але, незважаючи на це, тарифи на послуги продовжують зростати з кожним днем, і в подібних ситуаціях, права споживача, незадоволеного таким співвідношенням ціни і якості допомагає відстояти експертиза у сфері ЖКГ.

Фахівці, які виконують для клієнтів подібні дослідження не оскаржують рішення уряду щодо тарифів на послуги, експертизі підлягають розцінки підвищення виконавцями цих рішень, тобто підприємствами житловокомунального господарства.

Отже, до завдання експертів входить: аналіз наданих клієнтом документарних матеріалів (акти прийому-передачі продуктів, що постачаються, ділова переписка з постачальником, затверджені нормативні акти на споживання газу, води, електроенергії та інших ресурсів).

Фахівці з експертизи ЖКП повинні дати відповіді на такі питання:

- що є причинами втрат продукту (газу, води, електроенергії) на ділянці його проходження від постачальника до кінцевого споживача;
- на якій ділянці мережі виникають втрати постачального продукту;
- на кого повинна бути покладена відповідальність за втрату тепла (води, газу, електроенергії);
- чи може споживач перевірити або спростувати тарифи, що встановлюються постачальником на гаряче і холодне водопостачання, газопостачання, електропостачання та водовідведення.

На основі аналітичних досліджень, відповідності до поставлених клієнтами питань, експерт складає висновок, який в подальшому може служити офіційним аргументом при розгляді спору судом.

Таким чином, основною метою експертизи у сфері ЖКГ є отримання експертної оцінки рівня якості надання послуг. При наданні комунальних послуг неналежної якості, розмір плати за кожну комунальну послугу підлягає зменшенню у розмірі не наданих комунальних послуг.

Обсяг (кількість) не наданого комунального ресурсу розраховується виходячи з нормативу споживання комунальної послуги, кількості споживачів (для водопостачання, водовідведення, електропостачання та газопостачання) або загальної площі житлових приміщень (для опалення), а також часу не надання комунальної послуги.

Комунальні послуги повинні відповідати характеристикам допустимої тривалості відключення, тиску, температури (гаряча вода, опалення), напруги (електропостачання), визначеними певним Законом України «Про житловокомунальні послуги» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 47, ст.514) (зі змінами від № 1198-VII від 10.04.2014, ВВР, 2014, № 23, ст.874).

Щоб зафіксувати факт ненадання комунальних послуг або їхнє надання неналежної якості споживач повідомляє про це в аварійно-диспетчерську службу виконавця або іншу службу, зазначену виконавцем. Повідомлення може бути зроблено у письмовій формі або усно (в тому числі по телефону) і підлягає обов'язковій реєстрації в аварійно-диспетчерській службі. При цьому споживач зобов'язаний повідомити свої прізвище, ім'я та по батькові, точну адресу проживання, а також вид наданої комунальної послуги або наданої комунальної послуги неналежної якості. Співробітник аварійно-диспетчерської служби зобов'язаний повідомити споживачеві відомості про особу, що прийняла заявку (прізвище, ім'я та по батькові), реєстраційний номер заявки і час її прийому. Якщо в ході перевірки між споживачем і виконавцем, іншими зацікавленими учасниками перевірки виник спір щодо факту порушення якості комунальної послуги і (або) величини відступу від установлених параметрів якості комунальної послуги, то споживач і виконавець, інші зацікавлені учасники перевірки мають право ініціювати проведення експертизи якості комунальної послуги.

Витрати на проведення експертизи, ініційованої споживачем, несе виконавець. Якщо в результаті експертизи, ініційованої споживачем, встановлено відсутність факту порушення якості комунальної послуги, то споживач зобов'язаний відшкодувати виконавцю витрати на її проведення.

Витрати на проведення експертизи, ініційованої іншим учасником перевірки, несе такий учасник. Якщо споживач і виконавець не прийшли до єдиного рішення щодо якості надання комунальних послуг та не звернулися в експертну організацію, то ними визначаються новий час і дата оцінки якості надання комунальних послуг, на яку запрошується представник державної житлової інспекції і представник громадського об'єднання споживачів. За результатами повторної оцінки якості надання комунальних послуг складається акт про не надання комунальних послуг або надання комунальних послуг неналежної якості, який підписується споживачем (або його представником) і виконавцем (або його представником).

2. Експертиза побутових послуг

Традиційно основними етапами експертизи побутових послуг є:

- 1) аналіз з метою забезпечення експертів необхідною інформацією про якість побутової послуги для винесення ними оцінних суджень;
- 2) оцінювання, засноване на результатах аналізу організації і технології надання послуг (містить характеристику споживчого рівня якості послуги та її обґрунтування).

У процесі експертизи якості побутових послуг здебільшого використовують комплексну та оперативну експертизу на всіх етапах їх надання.

Комплексна експертиза якості побутових послуг має на меті всебічне вивчення та оцінювання якості груп однотипних послуг, які надають серійно для масового споживання (ремонт взуття, швейних, хутряних, трикотажних, шкіряних виробів, побутових машин і приладів; ремонт і виготовлення меблів), її завдання орієнтують експертів на системний, комплексний підхід до аналізу об'єкта оцінювання, тобто на розгляд його з огляду на різноманітні потреби споживача й особливості його предметного оточення.

Оперативна експертиза якості побутових послуг ґрунтується на результатах комплексних експертиз, що дає змогу експертам скоротити строки

експертних робіт, дотримуючись необхідної глибини та обґрунтованості експертних висновків. Особливістю оперативної експертизи є проведення її як на основних стадіях розроблення технології надання нових різновидів послуг (технічне завдання, проектно-конструкторська документація, дослідний зразок), так і в процесі масового випуску і споживання послуг. Часто вона полягає в атестуванні підприємств побутового обслуговування за категоріями. Ця експертиза, зазвичай, передбачає використання (за можливості) завчасно зібраних даних про конкретні побутові послуги, їх споживачів, умови набуття і споживання, а також результатів попередніх досліджень тощо; скорочення строків проведення; винесення колективного судження експертів про споживчий рівень якості послуг і сервісне обслуговування.

Види експертизи побутових послуг. Будь-яка послуга наділена різноманітними споживчими характеристиками, завдяки яким вона стає потрібною споживачам. Для з'ясування цих і багатьох інших якостей побутових послуг використовують екологічну, економічну, технологічну, судово-правову експертизи.

Екологічна експертиза сприяє формуванню оптимальних рішень і своєчасному внесенню необхідних змін, спрямованих на поліпшення технології надання послуг і сервісного обслуговування споживачів.

Економічна експертиза побутових послуг. Завдання її полягає в дослідженні експертом на основі спеціальних знань у сфері економіки стану та обставин, що виникають у правових відносинах суб'єкта бізнесу і клієнта. Ґрунтується вона на економічному та інших методах аналізу, покликаних розкрити причини конфліктних ситуацій в господарських операціях, у технології надання (реалізації) послуг щодо їх якості, а також стосовно економічної діяльності підприємства побутового обслуговування. До економічної експертизи вдаються при розгляді справ про фальсифікацію послуг, виконання плану надання послуг за їх видами, встановлення собівартості та ін. Крім того, економічна експертиза досліджує застосування технологічних норм і нормативів, встановлених керівництвом підприємства побутового обслуговування, зважаючи на те, наскільки ці нормативи відповідають рівню науково-технічного розвитку галузі, сприяють економічному розвитку підприємства та задоволенню попиту населення.

Технологічна експертиза побутових послуг. Метою її є дослідження організації і технології надання послуг; виготовлення виробів (для матеріальних послуг); відповідності послуг (робіт, виробів) технологічним режимам і нормативам у кількісному та якісному вимірах. Крім того, особливу увагу вона звертає на використання матеріалів, послідовність технологічних процесів, методи їх виконання, визначає вмотивованість вибору обладнання, пристроїв, моделей, інструменту, розміщення виробничих потужностей та ін. Технологічній експертизі підлягають матеріали, речі, вироби, комплектувальні матеріали, які використовують у процесі надання послуг.

Судово-правова експертиза побутових послуг. Здійснюють її експерти в передбаченому процесуальним законодавством порядку для встановлення за матеріалами кримінальної або цивільної справи фактичних даних та обставин. Підставами для неї можуть бути спеціальні постанови господарського суду, прокурора щодо вивчення споживчих та інших властивостей послуг.

Етапами проведення судово-правової експертизи є:

- проведення експертами досліджень за спеціальними правилами споживчих властивостей побутових послуг;
- надання суду звіту про результати дослідження;
- подання висновку про виявлені внаслідок дослідження порушення у забезпеченні споживчих властивостей послуг.

3. Екологічна експертиза послуг/виконання робіт

Екологічна експертиза в Україні – вид науково-практичної діяльності уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Метою екологічної експертизи є запобігання негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах. У зв'язку із цим, періодично переглядаються законодавчі й нормативні матеріали. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р. N 45/95-ВР регулює відносини в області екологічної експертизи. Він спрямований на реалізацію конституційного права громадян України на безпечне навколишнє 153 середовище за допомогою попередження негативних впливів господарської й іншої діяльності на це середовище й передбачає реалізацію конституційного права суб'єктів України на спільне ведення питань охорони навколишнього середовища й забезпечення екологічної безпеки.

Мета екологічної експертизи полягає (за законом) у запобіганні негативному впливу антропогенної діяльності на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, а також оцінка ступеня екологічної безпеки господарської діяльності та екологічної ситуації на окремих територіях і об'єктах.

Завдання екологічної експертизи такі:

- 1) визначення ступеня екологічного ризику і безпеки запланованої чи здійснюваної діяльності;
- 2) організація комплексної, науково обґрунтованої оцінки об'єктів екологічної експертизи;
- 3) встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам екологічного законодавства, будівельних норм і правил;
- 4) оцінка впливу діяльності об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища і якість природних ресурсів;
- 5) оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища;
- 6) підготовка об'єктивних, всебічно обґрунтованих висновків екологічної експертизи.

Цілий ряд факторів таких, як економічна криза, політична нестабільність в суспільстві, низька виконавська дисципліна, недостатні асигнування на

природоохоронні цілі, недостатні можливості технологічного переоснащення виробництв, невідпрацьованість економічних механізмів природокористування, становлять сьогодні реальну загрозу подальшого погіршення стану природного середовища в Україні.

До проведення державної екологічної експертизи можуть у встановленому порядку залучатися фахівці інших установ, організацій і підприємств, а також експерти міжнародних організацій. Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку.

Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я. Проведення додаткових державних екологічних експертиз здійснюється за ініціативою заінтересованих осіб на підставі договору про надання еколого-експертних послуг або за рішенням Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад.

В Україні є чимало об'єктів, для яких необхідно провести екологічну експертизу. Це насамперед стосується підприємств, що надають послуги з авіаперевезень (аеропортів), з автоперевезень (транспортних депо), промислових підприємств.

На сьогодні організація та проведення екологічної експертизи може реалізуватися по таких видових категоріях:

- державна екологічна експертиза;
- суспільна екологічна експертиза;
- інші різновиди екологічної експертної оцінки.

Державна екологічна експертиза в Україні здійснюється, як було зазначено раніше, за участю державних структур України, що відповідають за організацію та проведення заходів такого типу, та уповноважених екологоекспертних формувань.

Висновки та результати, що надає екологічна експертиза, здійснена державними органами контролю, є обов'язковими до виконання.

Також бажаючі можуть провести суспільну (громадську) екологічну експертизу та інші різновиди екологічної експертизи, що дозволяють отримати незалежні експертні висновки досвідчених фахівців. Висновки суспільної екологічної експертизи не є обов'язковими до виконання. Експертне дослідження суспільних (приватних) організацій враховується у якості рекомендаційних додатків при проведенні державної експертної оцінки.

4. Експертиза якості ремонтних і будівельних робіт

Експертиза якості ремонтних і будівельних робіт – це різновид експертизи, що передбачає проведення спеціального дослідження фахівцем, для з'ясування технічного стану будівлі після проведення робіт. Така експертиза проводиться згідно з законодавством з метою отримання інформації про якість виконаних робіт та безпечність експлуатації об'єкта, а також чи відповідає проведення будівництва об'єкта технічним нормам, проектній документації та кошторису

проекту. Їхнє дотримання є обов'язковою умовою, що забезпечує безпеку будівельної діяльності.

Експертиза якості ремонтних і будівельних робіт проводиться для того, щоб захистити немайнові та майнові права замовника.

Вона може призначатися в позасудовому та судовому порядку.

У завдання фахівця, який проводить експертизу, входить перевірка відповідності виконаних робіт і тих, які були прописані в договорі. Проводиться експертиза якості використовуваних матеріалів, так і виконаних робіт.

Проведення експертизи передбачає:

- оцінку технологій, які були застосовані в процесі будівництва або ремонту, відповідність усім нормам;
- оцінку якості матеріалів, що використовуються на всіх етапах;
- оцінку дотримання технологій складування та зберігання матеріалів і інших нюансів, що впливають на кінцевий результат робіт.

Об'єктами експертизи є:

- будинки;
- квартири;
- будівлі;
- дачі;
- господарсько-побутові споруди;
- земельні угіддя;
- інженерні комунікації;
- елементи оздоблення конструкції;
- будівельно-монтажні роботи.

Експертиза якості ремонтних і будівельних робіт дозволяє встановити наявність чи відсутність неточностей у реалізації проекту будівельниками.

При проведенні зазначеної експертизи використовуються спеціальні методики, апробовані та затверджені контролюючими органами.

Щодо термінів, то експертиза якості ремонтних і будівельних робіт проводиться в залежності від масштабності об'єкта.

Експертиза якості ремонтних і будівельних робіт затребувана при роботі замовників з будівельними підрядними організаціями, для проведення аналізу поточного або завершеного будівництва.

Також оцінці підлягають заморожені, пошкоджені об'єкти, недобудови в разі вчинення з ними будь-яких операцій. Для оформлення банківського кредиту на відновлення будівельних робіт або ж для складання звіту про цільове використання коштів на будівництво також необхідно проведення експертизи.

Експертиза будівель і споруд є обов'язковим, якщо трапилося руйнування будівлі або його окремих елементів, якщо помітні явні дефекти конструкцій. Також експертиза необхідна у випадку зміни функціонального призначення об'єкта, його продажу, зміни профілю виробництва або перебудови. Процес капремонту, реконструкції та відновлення будівництва після заморожування об'єкта також обов'язково.

Якщо в планах замовника – придбання будівлі або приміщення, рекомендується провести оцінку технічного стану об'єкта покупки, визначивши таким чином ефективність інвестицій.

У випадках виявлення відступів від проекту при будівництві будівлі, експертиза визначить можливе зниження якостей конструкцій. Експертиза

будівель і споруд після пожеж, аварій або стихійних лих допоможе оцінити рівень збитку і визначити технічний стан будівлі або споруди.

Для контролю стану будівлі експертиза проводиться в процесі планових і позачергових оглядів (так званий профілактичний контроль), або ж у ході суцільного технічного обстеження об'єктів (якщо мається на увазі наявність декількох споруд на території замовника).

Перед проектуванням реконструкції або капітального ремонту будівлі проводиться експертиза для контролю поточного стану об'єкта в передремонтний період з визначення характеру майбутніх робіт.

Після капітального ремонту або реконструкції експертиза проконтролює якість виконання робіт, загальний технічний стан будівлі.

У випадках пошкоджень конструкцій або аварій експертиза виконає функцію контролю ушкоджень, прогнозу подальшої експлуатації будівлі.

Залежно від характеру майбутніх робіт, експертиза може бути візуальною і/або інструментальною. Ці види можуть комбінуватися або застосовуватися окремо.

Візуальна експертиза проводиться у випадках перевлаштування будівель без зачіпання несучих конструкцій, або ж у комплексі загальних робіт з технічного обстеження. Включає в себе первинне ознайомлення з проектною документацією, загальну оцінку, обмірні роботи тощо.

Інструментальна експертиза є більш детальним і використовується у випадку запланованих масштабних робіт з реконструкції або капітального ремонту об'єкта. Припускає використання сучасних дослідницьких приладів: детекторів арматури, дефектоскопів, плотномірів, тензометрів, прогиномірів тощо. Крім того, при інструментальному обстеженні застосовуються різні способи тестування конструкційних матеріалів: нейтронний, ультразвуковий, акустичний тощо.

Методи, використовувані в момент проведення експертизи якості ремонтних і будівельних робіт, визначаються експертом або низкою експертів. Також ними визначається і час огляду об'єкта проведення будівельної експертизи, кількість зразків, які будуть відбиратися тощо. Однак чітко вибір методики законом не регулюється. А значить, що вона може вибиратися самим експертом будівельної експертизи, залежно від звичного йому ритму і графіка роботи, а також залежно від його знань і умінь, і професійних уподобань.

Експертизу якості можуть здійснювати тільки фахівці або акредитовані організації, які володіють необхідними знаннями, досвідом і звичайно мають необхідну кваліфікацію.

Таким чином, умовно процедуру можна розділити на етапи:

1. Фахівець здійснює вивчення всіх документів, які є об'єктом, що обстежується. У цій справі особливу цінність представляє кошторис, проектна документація, договір між сторонами і цілий ряд інших паперів, які знаходяться на руках у підрядника. При цьому фахівець заздалегідь складає перелік робіт, які він буде проводити на об'єкті.

2. На другому етапі здійснюється безпосередньо сама експертиза об'єкта. Проводиться огляд об'єкта після того, як вивчення документації закінчено. Обов'язковим є проведення замірів, тобто може використовуватися рівень для визначення кута нахилу стін та підлоги. Також на місці проводиться фотозйомка. На цьому етапі фахівець фіксує всі неточності і недоліки, які знаходить на

об'єкті. Тобто це може бути велика відстань між блоками або плитами, тріщини в стінах та інше.

3. На третьому етапі проводяться лабораторні дослідження всіх матеріалів.

Тобто, у завдання фахівця, що проводить експертизу, входить установлення відповідності між використовуваними матеріалами і тими, які вказані в договорі.

За допомогою сучасних методів легко встановлюється виробник матеріалів і з'ясовуються інші нюанси, які роблять процедуру експертизи значно якісніше і достовірніше.

Комплексна експертна оцінка включає в себе перевірку відповідності вартості будівництва в кошторисних документах з дійсною вартістю, а також інші контрольні функції. За допомогою експертизи можна з'ясувати такі моменти, як реальний обсяг будівельних і ремонтних робіт, позбавляючи підрядника можливості вписати в кошторис зайві роботи і збільшити кошторис. А також визначити технічний стан та якісні характеристики матеріалів, обладнання та будівельних конструкцій, включених у будівельний об'єкт. Відповідність робіт, які були виконані на тих умовах, що прописані в технічній документації. Виявити вартість і можливі терміни закінчення будівельних робіт. Дійсну вартість виконаних робіт відповідно до проведених перевірок і даними документації. Визначити оптимізацію витрат при зміні проекту будівництва, прогнозування термінів і вартості будівництва в цьому випадку. Встановлювати доцільність консервації, (оцінка будівель і споруд) або розконсервації об'єкта, вартість будівництва в цьому випадку.

Важливою складовою якісного виконання будівельних та ремонтних робіт є проект.

Ініціатором проведення експертизи будівельного проекту частіше всього виступає саме замовник будівельного проекту будівлі чи споруди, що не відповідає державним стандартам будівельних проектів.

У результаті неякісного будівельного проекту, будівництво може не розпочатись або може розпочатись з порушеннями, наслідки яких можуть потягнути за собою адміністративну або навіть карну відповідальність.

Як наслідок, від неякісного будівельного проекту значні збитки може отримати компанія-забудовник.

У ході експертизи будівельного проекту аналізується відповідність передпроектної та проектної документації вихідним даним, технічним умовам і індивідуальним вимогам до проекту чи будівництва.

Замовником експертизи є:

- замовник будівництва;
- проектувальник, якщо це передбачено договором на виконання проектно-вишукувальних робіт.

Для проведення експертизи її замовник подає експертній організації проект будівництва, оформлений відповідно до вимог державних стандартів, у паперовому (не більш як у трьох примірниках) та електронному вигляді у форматі (bsdr). Проведення експертизи здійснюється за договорами, укладеними між замовником експертизи та експертною організацією згідно із законодавством.

Строк проведення експертизи встановлюється:

- залежно від технічної та технологічної складності об'єктів будівництва,

- 30 календарних днів;
- для об'єктів, що становлять підвищену ядерну та радіаційну небезпеку, і тих, щодо яких проводиться оцінка їх впливу на навколишнє природне середовище,
- 90 календарних днів;
- для об'єктів I-III категорії складності, що споруджуються на територіях із складними інженерно-геологічними та техногенними умовами,
- 15 календарних днів;
- кошторисної частини проекту будівництва об'єктів I-III категорії складності – 15 календарних днів.

Експертна організація за результатами проведеної експертизи надсилає її замовникові письмовий звіт, який містить інформацію про:

- дотримання вимог до міцності, надійності та довговічності будинків і споруд, їх експлуатаційної безпеки та інженерного забезпечення, у тому числі до доступності осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення, санітарного і епідеміологічного благополуччя населення, охорони праці, екології, пожежної, техногенної, ядерної та радіаційної безпеки, енергозбереження і енергоефективності, кошторисної частини проекту будівництва;
- допущення помилок, які можуть бути виправлені без коригування проекту будівництва, а також допущення помилок та недотримання зазначених вимог, що потребує коригування проекту будівництва.

Тема 4. Екологічна експертиза товарів: форми і види, порядок проведення

- 4.1 Мета, предмет, об'єкти і суб'єкти екологічної експертизи
- 4.2 Права та обов'язки експертів екологічної експертизи
- 4.3 Форми і види екологічної експертизи
- 4.4 Порядок проведення екологічної експертизи

4.1 Мета, предмет, об'єкти і суб'єкти екологічної експертизи

Екологічна експертиза походить від слова **екологія** - наука, що вивчає взаємини тварин, рослин, мікроорганізмів між собою і навколишнім середовищем.

Екологічна експертиза в Україні - вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що базується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація і дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Відносини в галузі екологічної експертизи регулюються цим Законом, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1264-12) та іншими актами законодавства України.

Екологічна експертиза - оцінка експертом шкідливих впливів, які надають товари на навколишнє середовище. Буває державної і громадської.

Метою екологічної експертизи є запобігання забруднення навколишнього середовища при споживанні (експлуатації) товарів, а також забезпечення безпечного середовища для людини.

Основними завданнями екологічної експертизи є наступні:

1) встановлення номенклатури небезпечних і потенційно-небезпечних товарів для навколишнього середовища (перевезення, зберігання, виробництво, стадія споживання).

2) оцінка споживчих товарів за ступенем негативного впливу на навколишнє середовище.

3) визначення гранично допустимих концентрацій забруднювачів, що утворюються на різних етапах технологічного циклу товарів.

4) розробка і застосування методів експертної оцінки екологічних властивостей товарів.

5) підтвердження відповідності екологічних властивостей встановленим нормам.

Предметом екологічної експертизи є еколого-соціальні, економічні, технічні, юридичні та інші властивості об'єктів, зафіксовані в заяві про екологічні наслідки діяльності.

Суб'єктами екологічної експертизи є:

1. Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, його органи на місцях, створювані ними спеціалізовані установи, організації та еколого-експертні підрозділи чи комісії;

2. органи та установи Міністерства охорони здоров'я України - в частині, що стосується експертизи об'єктів, які можуть негативно впливати чи впливають на здоров'я людей;

3. інші державні органи, місцеві Ради народних депутатів і органи виконавчої влади на місцях відповідно до створювані ними спеціалізовані формування;

4. інші установи, організації та підприємства, у тому числі іноземні юридичні і фізичні особи, які залучаються до проведення екологічної експертизи;

5. окремі громадяни в порядку, передбаченому цим Законом та іншими актами законодавства;

6. в Україні здійснюється державна, громадська та інші екологічні експертизи.

Суб'єктами екологічної експертизи можуть бути юридичні і фізичні особи.

До юридичних осіб відносять Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, спеціалізовані установи, організації та еколого-експертні підрозділи або комісії; органи та установи Міністерства охорони здоров'я України, які проводять експертизи об'єктів (товарів, харчових що негативно впливають чи можуть впливати на здоров'я людей. До суб'єктів також належать органи державної влади, які займаються питаннями екологічної безпеки,³⁵ громадські організації екологічного

спрямування чи створювані ними спеціалізовані формування.

До фізичних осіб, які є суб'єктами екологічної експертизи, відносяться громадяни України, іноземці, особи без громадянства.

Критерієм екологічної безпеки харчових продуктів є гранично допустимий вміст шкідливих речовин, його порушення створює небезпеку для людей із навколишнього середовища.

Харчові продукти більшою або меншою мірою протягом життєвого циклу впливають на екологічну ситуацію. На виробничих підприємствах в процесі виробництва продукції утворюються відходи, які підвищують вміст таких небезпечних для людини речовин, як важкі метали, радіонукліди, пестициди, що накопичуються в навколишньому середовищі і створюють небезпеку.

Екологічна безпека характеризує стан природного середовища, при якому забезпечується попередження його погіршення та виникання небезпеки для здоров'я людей. Вона гарантується громадянам України проведенням державної політики, яка включає комплекс взаємопов'язаних політичних, екологічних, технічних, організаційних, державно-правових заходів

Основними принципами екологічної експертизи є забезпечення нешкідливого для життя та здоров'я людей природного навколишнього середовища, що включає використання безпечних товарів і споживання безпечних харчових продуктів.

Експертиза повинна мати державне регулювання і виконуватися на законних засадах.

Екологічній експертизі можуть підлягати екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей.

Обов'язково підлягають екологічній експертизі військові, оборонні та інші об'єкти, інформація про які становить державну таємницю.

4.2 Права та обов'язки експертів екологічної експертизи

Експерт державної екологічної експертизи має право:

1. одержувати на його вимогу відомості та матеріали, необхідні для проведення екологічної експертизи;
2. ставити питання про відхилення поданих на екологічну експертизу матеріалів, які не відповідають вимогам природоохоронного законодавства, екологічним стандартам і нормативам та врахування яких потребує додаткових досліджень, пошукових робіт чи виділення додаткових капіталовкладень;
3. вносити пропозиції про залучення до проведення екологічної експертизи висококваліфікованих спеціалістів, науковців, створення належної матеріально-технічної та інформаційної бази;
4. на викладення особистої думки щодо висновків проведеної екологічної експертизи.

Експерт екологічної експертизи зобов'язаний:

1. дотримувати встановлених строків та порядку здійснення екологічної експертизи, норм і вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки;

2. забезпечувати всебічне, комплексне, об'єктивне, якісне і ефективне проведення екологічної експертизи;
3. своєчасно готувати обґрунтовані та об'єктивні висновки;
4. обґрунтовувати пропозиції про повернення документації на об'єкти екологічної експертизи на доопрацювання;
5. вносити відповідні пропозиції щодо вдосконалення форм і методів проведення екологічної експертизи;
6. заявляти самовідвід за наявності особистої зацікавленості щодо конкретного об'єкта екологічної експертизи.

4.3 Форми і види екологічної експертизи

Основними формами екологічної експертизи є наступні:

- державна;
- громадська;
- інші екологічні експертизи.

Розглянемо кожну форму.

Державна екологічна експертиза організується і проводиться еколого-експертними підрозділами, спеціалізованими установами, і організаціями або спеціально створюваними комісіями Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, Міністерства охорони здоров'я України, їх органів на місцях із залученням інших органів державної виконавчої влади.

До проведення державної екологічної експертизи можуть у встановленому порядку залучатися фахівці інших установ, організацій і підприємств, а також експерти міжнародних організацій.

Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Перелік видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і Міністерства охорони здоров'я України.

У проведенні державної екологічної експертизи беруть участь органи державного санітарного нагляду та інші заінтересовані державні органи.

Основними завданнями державної екологічної експертизи є:

- визначення екологічної безпеки господарської та іншої діяльності, яка може нині або в майбутньому прямо чи опосередковано негативно вплинути на стан навколишнього середовища;
- встановлення відповідності передпроектних, передпланових, проектних та інших рішень вимогам законодавства про охорону навколишнього середовища;
- оцінка повноти і обґрунтованості передбачуваних заходів щодо охорони навколишнього середовища та здоров'я населення, які здійснюються природоохоронними органами та органами охорони здоров'я.

Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів що становлять підвищену екологічну небезпеку, а її висновки мають силу надвідомчого документа, обов'язкового до виконання.

Відомча екологічна експертиза може проводитися за наказом відповідного відомства. Її результати зберігають силу всередині відповідної відомчої сторони, якщо вони не суперечать висновкам державної екологічної експертизи.

Наукова екологічна експертиза проводиться з ініціативи наукових установ або вищих навчальних закладів. Вона може бути проведена з ініціативи окремих учених або наукових кіл. Її висновки носять інформаційний характер.

Громадська екологічна експертиза може стосуватися екологічних питань з будь-якої галузі і сфери діяльності, де потрібні екологічні висновки стосовно впливу на стан екологічної діяльності. Громадська експертиза може здійснюватися паралельно з державною.

Участь громадськості є настільки важливим і актуальним принципом проведення екологічної експертизи, що заслуговує більш детального розгляду. Громадська екологічна експертиза організується і проводиться з ініціативи громадян і суспільних об'єднань, а також з ініціативи органів місцевого самоврядування громадськими об'єднаннями, що зареєстровані у встановленому законодавством України порядку. Основним напрямком їхньої діяльності є охорона навколишнього середовища, у тому числі організація і проведення екологічної експертизи. Громадська екологічна експертиза може проводитися незалежно від державної для одних і тих же об'єктів. Це означає, що вона може проводитися до, одночасно або після державної екологічної експертизи.

Громадські об'єднання, що здійснюють громадську екологічну експертизу, мають право:

- 1) одержувати від замовника документацію, що підлягає екологічній експертизі, передбачену законом;
- 2) знайомитися з нормативно-технічною документацією, що встановлює вимоги до проведення державної екологічної експертизи;
- 3) брати участь як спостерігачів через своїх представників у засіданнях експертних комісій державної екологічної експертизи і брати участь в обговоренні висновків громадської екологічної експертизи.

Висновок громадської екологічної експертизи спрямовується в Міністерство коресурсів і його органам, замовнику, органам, що приймають рішення про реалізацію об'єктів екологічної експертизи, органам місцевого самоврядування; може передаватися іншим зацікавленим особам також публікуватися у засобах масової інформації.

Взагалі вимоги до громадської екологічної експертизи адекватні проведенню державної екологічної експертизи, однак скрупульозність і старанність їхнього виконання мають підвищене значення в зв'язку з відсутністю обов'язковості висновку. Склад експертів за їх науковою кваліфікацією і компетентністю повинний бути за рівнем не нижче експертів державної екологічної експертизи - інакше їхні доводи, навіть більш мотивовані, не будуть належним чином сприйняті.

Інші екологічні експертизи можуть проводитися на замовлення зацікавлених осіб на основі угод, виконувати їх можуть спеціалісти еколого-експертних органів і формувань.

В залежності від розробки деталей екологічної експертизи поділяються на первинні й повторні.

Повторні проводяться тоді, коли в первинній експертизі вказані недоліки, що потребують доробок, які будуть представлені уже в повторній експертизі, чи проводяться повторно за вимогою замовника чи ін.

Екологічні експертизи за масштабом поділяють на: міждержавні, державні, регіональні або обласні, районні, об'єктові. Проте даний поділ досить умовний, оскільки один і той же вид екологічної експертизи може належати до кількох рівнів. Наприклад, процес експертизи у проблемі боротьби з відходами можна розглядати на кількох рівнях:

- національному (державному) - рішення щодо технологій утилізації відходів (полігони чи спалювання);

- регіональному - рішення про площадки розміщення полігонів, інших об'єктів;

- локальному - рішення по конкретному проекту, в тому числі по зменшенню і попередженню негативного впливу полігона на довкілля.

Екологічні експертизи залежно від тривалості здійснюваної діяльності можуть бути постійні чи тимчасові.

В залежності від об'єкта, що піддається експертизі, розрізняють експертизу проекту і експертизу реального об'єкта.

Експертизи можна класифікувати в залежності від світоглядних рівнів відображення реальної, дійсності (рефлексії). За даним напрямком прийнято розрізняти експертизи за такими видами:

- неологічні;

- гуманітарні;

- соціетальні;

- природничо-наукові.

За функціональним напрямком експертизи поділяються: на монофункціональні та поліфункціональні. До монофункціональних у свою чергу відносять контрольні, оціночні, діагностичні, прогностні та конфліктні. На практиці експертизи частіше бувають поліфункціональними (комплексними), і в залежності від поставленої мети можуть мати найрізноманітніше поєднання функцій, наприклад оціночно-контрольні, діагностико-прогностні, конфліктнодіагностико-прогностні і т.д.

4.4 Порядок проведення екологічної експертизи

Для проведення екологічної експертизи еколоого-експертними органами формулюється завдання екологічного дослідження, яке включає коло питань, необхідних для вирішення, оцінки об'єктів екологічної експертизи, підготовки науково обґрунтованого, неупередженого, об'єктивного висновку.

Еколоого-експертна діяльність при проведенні екологічної експертизи включає такі етапи: підготовчий, аналітичний, заключний.

Підготовчий етап експертизи передбачає вивчення документів, матеріалів на об'єкт експертизи, формування експертної групи, визначення відповідності поданих матеріалів вимогам чинного законодавства.

Аналітичний етап полягає у дослідженнях, які включають обстеження об'єктів, вимірювання, порівняльний аналіз і оцінку ступеня екологічної безпеки об'єкта, визначення повноти та ефективності екологічних обґрунтувань дії об'єктів на людей, навколишнє середовище.

Заключний етап включає підготовку висновку на основі проведених

досліджень, узагальнення і аналізу отриманих даних, подання висновку зацікавленим органам і особам.

Висновок екологічної експертизи - це юридичний документ, який містить узагальнені дані екологічної експертизи і оцінку ступеня впливу об'єкта на безпеку людини і навколишнє середовище, що складає науково обґрунтовані підсумки для прийняття відповідного рішення уповноваженим органом. Висновок містить три частини: протокольну, основну, узагальнюючу.

Протокольна частина висновку містить відомості про організацію, що проводила експертизу, склад експертів, виконавців, замовників, час проведення експертизи, найменування об'єкта, його кількісні і якісні показники: дані про організацію, що приймала рішення стосовно реалізації об'єкта екологічної експертизи.

Основна частина висновку містить коротку характеристику пройдених досліджень, аналізу можливого впливу на стан навколишнього середовища і здоров'я людей, визначення ступеня небезпеки та екологічного ризику з встановленням способів його інтерпретації; обґрунтування дотримання екологічної безпеки, при необхідності визначення заходів з безпеки.

Узагальнююча частина включає оцінку об'єкта дослідження наведенням зауважень і пропозицій стосовно екологічного обґрунтування об'єкта екологічної експертизи, а також висновки і рекомендації.

Позитивні висновки державної екологічної експертизи затверджуються Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України, строк дії позитивного висновку - 3 роки.

Висновки громадської екологічної експертизи можуть оголошуватися через засоби масової інформації для формування громадської думки і інформування населення. Висновки подаються до відповідних місцевих рад народних депутатів, органів державної екологічної експертизи, іншим зацікавленим сторонам.

При отриманні висновку, внаслідок якого відхиляється діяльність, виробництво нових видів товарів, матеріалів, об'єктів, зацікавлені юридичні або фізичні особи можуть подати обґрунтовану заяву; відповідних рад народних депутатів на спростування висновку або окремих його положень або оскаржити в судовому порядку. Відповідні ради народних депутатів, органи державної екологічної експертизи зобов'язані в місячний термін розглянути заяву і за наявності обґрунтованих підстав призначити проведення додаткової екологічної експертизи із залученням незалежних експертів.

Однак, висновки державної екологічної експертизи можуть бути визнані недійсними у разі:

- порушення вимог законодавства під час проведення експертизи;
- недотримання державних санітарних норм, правил, гігієнічних нормативів, вимог стосовно безпеки навколишнього середовища, здоров'я людей;
- неповного врахування факторів небезпеки;
- порушення умов і вимог щодо процедури проведення експертизи - упередженість висновків, розбіжності і неузгодженість наведе них даних тощо.

Висновки додаткової державної експертизи є остаточними для прийняття відповідного рішення. В Законі України "Про екологічну безпеку" в ст. 50

визначено правопорушення при проведенні екологічної експертизи і відповідальність за порушення.

В пунктах пропуску через державний кордон контролюють транспортні засоби, у тому числі літаки, судна, військові кораблі; вантажі, які містять промислову сировину, відходи виробництва, хімічні сполуки, токсичні, хімічні, радіоактивні та інші небезпечні. Для навколишнього середовища і здоров'я людей речовини, засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, добрива; всі види риб, диких тварин і рослин, зоологічні, ботанічні колекції.

Екологічний контроль здійснюється за плату, розміри якої залежать від видів і кількості вантажів та транспортних засобів. Контроль проводиться з метою попередження попадання на територію України шкідливих речовин, що може заповдіяти небезпеку навколишньому середовищу, здоров'ю людей.

Тема 5. Експертиза непродовольчих товарів

5.1 Сутність та види непродовольчих товарів

5.2 Показники якості непродовольчих товарів

5.3 Особливості експертизи непродовольчих товарів

5.1 Сутність та види непродовольчих товарів

Непродовольчі товари - це продукти виробничого процесу, призначені для продажу його громадянам або суб'єктам господарської діяльності, але не з метою вживання його в їжу людиною і (або) представниками тваринного світу.

Клас «Непродовольчі товари» ділиться на наступні комплекси (підкласи) і групи.

1. Комплекс «Одежно-взуттєві товари і текстильні матеріали»

Групи:

- матеріали для одягу і штучні текстильні вироби;
- одяг, головні убори (верхній одяг, легке плаття, білизна, головні убори, панчішно-шкарпеткові вироби, пушно-хутрянні вироби);
- взуттєві товари (взуття шкіряне, гумова, валяне, фетровий і т.д.);
- галантерейні товари.

2. Комплекс «Гігієнічні товари»

Групи:

- парфумерні товари (духи, парфумерні та туалетні води, одеколони, запашні води, тверді і мазеподібні парфумерні вироби);
- косметичні товари (для догляду за шкірою, волоссям, порожниною рота, за нігтями; декоративна косметика);
- прилади та приладдя для санітарії та особистої гігієни (епілятори, ножиці, бритви і т.д.).

3. Комплекс «Товари для прикраси»

Група: ювелірні товари, художньо-декоративні товари.

4. Комплекс «Культурно-побутові товари»

Групи:

- електронні товари (аудіовідеотехніка, офісна техніка і персональні комп'ютери, засоби зв'язку, техніка для фото- і відеозйомки);

- товари для активного відпочинку та спорту;
- товари для розумового творчості та інтелектуального розвитку.

5. Комплекс «Транспортні засоби особистого користування»

Групи:

- велотранспорт;
- мототранспорт;
- автотранспорт;
- водний транспорт;
- паливно-мастильні матеріали та запасні частини до транспортних засобів.

6. Комплекс «Господарські товари»

Групи:

- меблі та предмети прикраси інтер'єру;
- посуд та столові прилади;
- побутова техніка (для підтримки мікроклімату, приготування та зберігання убогі, прибирання приміщень, обробки білизни);
- товари побутової хімії;
- будівельні матеріали;
- господарські інструменти та інвентар;
- сільськогосподарські товари;
- паливно-мастильні матеріали господарського призначення.

7. Комплекс «Нафтопродукти та мастильні матеріали»

Групи:

- нафта;
- нафтопродукти;
- мастильні матеріали.

8. Комплекс «Біотовари»

Групи:

- квіти;
- зоотовари;
- предмети догляду за рослинами та тваринами та корми.

5.2 Показники якості непродовольчих товарів

Класифікаційні показники характеризують приналежність продукції до визначеної групи та визначають призначення, типорозмір, галузь використання та умови користування виробами.

До таких показників відносять:

- показники, які визначають параметричний або типорозмірний ряд (вантажопідйомність автомобіля, чистота хімічного продукту);
- показники виготовлення, які визначають галузь використання (в умовах крайньої півночі, для використання під водою, в умовах радіації);
- показники наявності додаткових властивостей, що визначають функціональні можливості (обої водостійкі, годинник із календарем);
- показники, що визначають групу споживачів (автомобіль для середнього класу, спортивний, представницький).

В залежності від класифікаційних показників з метою визначення митної вартості виділяють групи однорідної та ідентичної продукції.

З цієї точки зору ідентичними є товари однакові з тими, що оцінюються за основними класифікаційними ознаками.

Однорідними визнаються товари, які хоч і не є однаковими з усіх показників, але мають подібні характеристики та складаються із схожих компонентів, що дозволяє їм виконувати подібні функції та бути комерційними заміниками.

Безпека товару – стан товару у звичайних умовах його використання, зберігання, транспортування та утилізації при яких ризик шкоди здоров'ю та майну користувача обмежений припустимим рівнем. Так обов'язковій сертифікації споживчі товари підлягають за показниками безпеки: електробезпека; пожежна безпека; електромагнітні випромінювання; акустичні шуми та вібрації.

Показники безпеки характеризують особливості продукції, що забезпечують безпеку людини у всіх режимах її використання, зберігання, транспортування або утилізації, вона покладається на розробника. При цьому, оскільки необхідно виходити із відсутності у користувача спеціальних знань щодо властивостей та характеристик купуваних товарів, виробник має забезпечити інформацію про правила використання в доступній формі за допомогою загально прийнятих символів і термінів. Такі правила наводяться в експлуатаційній документації, на упаковці, тарі, товарних ярликах або на самому виробі.

Комплексні показники безпеки включають:

- травмонебезпечність;
- небезпеку враження електричним струмом;
- термічну небезпеку;
- пожежо- та вибухонебезпечність; хімічну небезпечність;
- біологічну небезпечність;
- небезпечність випромінювань.

Прикладами одиничних показників є механічна прочність, вібростійкість, межевий рівень йонізуючого випромінювання, хімічна стійкість.

Екологічність – показники характеризують властивості продукції, які визначають шкідливі дії на довкілля, що виникають на будь-якій стадії життєвого циклу товару.

До таких показників відносять рівень шкідливих хімічних виділень, руйнуючих механічних впливів на ґрунт, випромінювань, концентрацію шкідливих речовин та відпрацьованих газів, здібність до утворення шкідливих продуктів розкладу, здібність шкідливих речовин накопичуватись у ґрунті, можливість переносу шкідливих речовин.

Показники екологічності можна розглянути стосовно конструкції автомобілів, оскільки автомобільний транспорт поряд із промисловістю – найбільші джерела забруднення атмосфери.

Далеко не всі автомобілі, які знаходяться сьогодні в експлуатації задовольняють вимогам діючих стандартів, цьому сприяє недостатній екологічний контроль.

Функціональні показники – характеризують технічну сутність товарів, властивості, що визначають придатність виробу виконувати свої функції у заданих умовах використання за призначенням.

Сутність товару може бути розкрита через його фізичні, хімічні, механічні, технологічні та інші властивості. Наприклад, для предметів праці:

- до фізичних властивостей відносять масу, щільність, розмірні, термічні, електричні, акустичні, оптичні характеристики;
- хімічні властивості включають стійкість, відношення до дії світла та погоди, активність;
- до механічних властивостей відносять деформацію, твердість, ударна вязкість, крихкість, пружність, пластичність;
- до технологічних властивостей відносять ковкість, зварюваність, фільтруємість;
- під фізико-хімічними показниками розуміють розчинність, теплоту згоряння, детонаційну стійкість, температуру застигання та інші.

Надійність – термін, що використовується для опису характеристики готовності та факторів, що на неї впливають, а саме: безвідмовності, ремонтпридатності, зберігаємості та забезпеченості технічного обслуговування і ремонту. Слід пам'ятати, що надійність використовується тільки для загальних характеристик, коли не використовуються кількісні терміни.

Надійність є однією із характеристик якості, яка залежить від часу.

Комплексні показники надійності задають для відновлюваних виробів, до них можна віднести:

- коефіцієнт готовності – вірогідність того, що об'єкт у будь-який момент часу знаходиться у працездатному стані;
- коефіцієнт оперативної готовності – вірогідність того, що об'єкт у будь-який момент часу знаходиться у працездатному стані і починаючи з цього моменту буде працювати безвідмовно протягом визначеного інтервалу часу;
- коефіцієнт технічного використання – відношення часу працездатності до сумарного часу працездатності та простоїв через ремонт;
- коефіцієнт зберігання ефективності – відношення фактичної ефективності до номінального значення цього показника, який визначений за умови відсутності відмов.

Ергономічність – охоплює низку показників, які забезпечують ефективність діяльності людини та зберігання її здоров'я у системі «людина-машина». Комплексними показниками ергономічності є антропометричні, психологічні, фізіологічні, психофізіологічні та інші.

Сумісність – придатність продукції, процесів та послуг до суміщення, яке не викликає небажаних взаємодій при використанні у заданих умовах для виконання встановлених вимог (наприклад, сумісність параметрів електромережі у квартирі з електричними параметрами побутової техніки). Сумісними мають бути обладнання та приналежності до нього, системи електропостачання будівель та електрообладнання приборів.

У межах системи сертифікації споживчі товари підлягають обов'язковій сертифікації за наступними показниками електромагнітної сумісності: радіоперешкоди індустриальні; стійкість до електромагнітних перешкод; зовнішня перешкодозахищеність; захист від електростатичних розрядів. Вплив електромагнітних полів на апаратуру класифікується за ознакою важкості наслідків, для цього використовуються критерії якості функціонування апаратури під дією електромагнітних полів. Критерії використовують для формалізації опису поведінки апаратури під дією тієї чи іншої перешкоди.

Найважливішу роль у запобіганні надходження в сферу товарообігу товарів з низьким рівнем показників властивостей і виробничого виконання грає контроль якості товарів.

Контроль якості – це перевірка відповідності кількісних чи якісних характеристик продукції або процесу, від якого залежить якість продукції, установленим технічним документам. Контроль є невід'ємною частиною процесу управління будь-яким об'єктом, у тому числі і якістю непродовольчих товарів. Контроль, що включає органолептичну перевірку і вимір визначених характеристик товару, виник ще у ХІХ віці і здійснювався технічними контролерами, що працюють на підприємствах. Вони контролювали усі вироби, розділяючи їх на якісні і дефектні. В умовах сучасного масового виробництва ефективність такого контролю невисока, тому що після завершення виробництва керуючі дії можуть мати лише коригувальний характер. Заходу для виправлення вже допущених відхилень є вкрай неефективними і не гарантують від повторення відхилень. Крім того, доробки сполучені з великими витратами.

Об'єкт контролю – продукція (товари), процеси її виробництва, транспортування, збереження, експлуатації, технічного обслуговування і ремонту, а також технічна і супровідна документація.

Основні терміни і визначення, пов'язані з контролем якості й випробуваннями, містяться в ДСТУ 3021-95 «Випробування і контроль якості продукції».

Терміни та визначення»:

- виробничий – контроль здійснюється під час виготовлення продукції на всіх стадіях технологічної обробки;

- експлуатаційний – контроль здійснюється на стадії експлуатації або споживання; вхідний – контроль продукції постачальника, що надійшла до споживача чи замовника для використання при виготовленні, ремонті, експлуатації продукції. Слід відмітити велике значення вхідного контролю, оскільки він є найважливішим заходом, який дозволяє забезпечити використання у виробничих процесах якісної сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів як шляхом контролю, так і шляхом ефективного впливу на постачальників при укладанні контрактів;

- операційний – контроль продукції під час виконання і після завершення технологічної операції;

- приймальний – контроль продукції за результатами якого приймається рішення про її придатність до постачання і використання;

- суцільний – контроль кожної одиниці продукції в партії;

- вибіркового – контроль, при якому рішення про якість контрольованої продукції приймається за результатами перевірки однієї чи декількох вибірок;

- безупинний – контроль, при якому надходження інформації про контрольовані параметри відбувається безупинно;

- періодичний – контроль, при якому надходження інформації про контрольовані параметри відбувається через встановлені інтервали часу;

- руйнуючий – контроль, у результаті якого виключається можливість подальшого використання виробу по призначенню в зв'язку з його ушкодженням у результаті впливу засобів контролю. Одним з недоліків руйнуючого контролю є відсутність можливості проведення суцільного контролю, а це необхідно, наприклад, для контролю надійності і безпеки багатьох товарів;

- неруйнуючий – контроль, у результаті якого можливо подальше використання об'єктів контролю.

Різновидом контролю можна розглядати і технічний огляд, здійснюваний за допомогою органів відчуття і, у разі потреби, засобів контролю, номенклатура яких установа відповідною документацією. Методи контролю конкретної й однорідної продукції містяться в нормативних документах виду «Методи контролю», «Правила приймання», «Загальні технічні умови», «Технічні умови».

Поряд з розглянутими вище видами контролю, непродовольчі товари на різних стадіях їхнього виробництва піддають випробуванням – експериментальному визначенню показників властивостей у процесі функціонування виробів чи їхніх макетів, а також шляхом відтворення (імітації) умов функціонування. Випробування макетів впроваджуваних у виробництво товарів широко поширено в усьому світі, тому що на основі результатів таких випробувань у виробі можуть бути внесені необхідні зміни для досягнення заданих показників якості.

Випробування відіграють велику роль у проведенні контролю, експертизи непродовольчих товарів, процедурах сертифікації. Це дуже складні і дорогі процедури, неможливі без спеціального устаткування, приладів, нормативної документації, підготовленого персоналу, витрат електроенергії, що часто супроводжуються руйнуванням об'єктів випробувань.

Уся вироблена виготовлювачем продукція в результаті приймального контролю підрозділяється на придатну і брак.

Придатна – продукція, що задовольняє усім установленим вимогам. Вона може бути бездефектною або мати відхилення, які допускаються нормативними документами. Виявлення прихованих дефектів на наступних етапах контролю або стадіях експлуатації продукції означає, що дана продукція, яка помилково вважалася до цього придатною, фактично є дефектною.

Брак – продукція, передача якої споживачу не допускається через наявність дефектів. Брак може бути поправним, якщо всі дефекти, що обумовили бракування продукції, є переробними, і непоправним, якщо хоча б один з дефектів, що обумовили бракування продукції, є непереробним.

Тема 6. Ветеринарно-санітарна експертиза сировини і харчових продуктів

6.1 Сутність та особливості ветеринарної експертизи

6.2 Санітарна експертиза сировини та харчових продуктів

6.1 Сутність та особливості ветеринарної експертизи

Державна ветеринарна експертиза - це діяльність, спрямована на запобігання занесенню з товарами, сировиною та матеріалами в Україну особливо небезпечних (у тому числі карантинних) хвороб тварин, а також хвороб, спільних для тварин і людей. Проводиться регіональною службою державного ветеринарного контролю на державному кордоні та транспорті Державного, департаменту ветеринарної медицини (далі - регіональна служба держветконтролю) відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину».

Регіональну службу держветконтролю очолює головний державний інспектор ветеринарної медицини - начальник регіональної служби держветмедицини.

Ветеринарна експертиза може проводитись самостійно або бути частиною комплексної товарознавчої експертизи.

Продукти тваринного походження повинні відповідати встановленим вимогам безпеки для людей і походити з території, благополучної в цьому відношенні.

При проведенні ветеринарної експертизи в повному обсязі ставиться клеймо і такий продукт може використовуватись для харчових цілей без обмежень. При необхідності проведення обеззараження ставиться ветеринарний штамп, який вказує порядок використання зараженого м'яса згідно з діючими нормами.

Експертиза може проводитись також до і після забою тварин, але це не дає права на реалізацію м'яса в повному обсязі.

Проводити ветеринарну експертизу мають право спеціалісти в галузі ветеринарії. Це працівники ветеринарних і ветеринарно-санітарних служб.

Основними завданнями ветеринарної експертизи є:

- запобігання занесенню на територію України з територій інших держав особливо небезпечних хвороб, спільних для тварин і людей;

- здійснення державного ветеринарного контролю за дотриманням ветеринарних вимог під час міжнародних і внутрішньодержавних перевезень усіх видів тварин (включаючи птахів, хутрових звірів, лабораторних, зоопаркових, домашніх тварин та інших представників фауни, а також ембріонів, запліднену ікру тощо), продуктів тваринного походження (м'яса і м'ясопродуктів, молока і молокопродуктів, яєць, риби і рибопродуктів, продуктів бджільництва, сперми тощо), сировини тваринного походження (шкір, вовни, волосу, хутра, пуху, пір'я, залоз внутрішньої секреції, кишок, рогів, копит, кісток, легенів, печінки, інших м'якушевих субпродуктів, жовчі, крові, вакцин тощо), кормів, ветеринарних препаратів, біологічних, мікробних, вірусних культур та грибів, предметів колекціонування тваринного походження, засобів ветеринарної медицини, а також предметів і матеріалів, які можуть бути носіями збудників інфекційних захворювань тварин, та інших вантажів, підконтрольних службі державної ветеринарної медицини і затверджених Державним департаментом ветеринарної медицини;

- з'ясування ступеня дотримання юридичними та фізичними особами ветеринарно-санітарних вимог під час імпорту, експорту та транзиту через територію України підконтрольних вантажів;

- контроль разом з іншими службами у пунктах пропуску через державний кордон України ручної поклажі пасажирів і туристів з метою недопущення перевезення ними через державний кордон заборонених продуктів тваринного походження;

- контроль за ветеринарно-санітарним станом автомобільного транспорту, суден, літаків, вагонів, контейнерів, складських приміщень, карантинних баз, навантажувально-розвантажувальних майданчиків та інших спеціальних споруд, дезінфекційних і промивних комплексів, а також за накопиченням та утилізацією сепарацій у міжнародних повітряних, морських портах і міжнародній пошті, на прикордонних залізничних станціях та автошляхах;

Регіональна служба держветконтролю відповідно до покладених на неї завдань, а також через підпорядковані їй підрозділи, терміново доповідає Державному департаменту ветеринарної медицини, органам ветеринарної медицини на місцях у закріпленій зоні про всі випадки виявлення серед тварин, які перевозяться, хворих, підозрілих на захворювання і тих, що вмерли від інфекційних захворювань, затримку підконтрольних вантажів, а також виникнення осередків інфекційного захворювання тварин або їх масового отруєння під час транспортування;

Служби держветконтролю проводять перевірку ветеринарних документів, клінічний огляд тварин, ветеринарно-санітарну експертизу сировини та продуктів тваринного і рослинного походження, кормів і препаратів, призначених для цілей ветеринарної медицини, під час імпорту, експорту та транзиту через територію України; надсилає приписи управлінню залізниці, автомобільного транспорту, аеропорту, морському чи річковому пароплавству у разі виявлення в регіоні обслуговування карантинних заразних хвороб тварин на підставі рішень місцевих органів влади про закриття станцій, аеропортів, портів, причалів для навантаження, розвантаження підконтрольних вантажів у зв'язку з накладанням карантину, а також видає дозволи на відкриття зазначених станцій, аеропортів, портів, причалів після зняття з них карантину.

Головний державний інспектор ветеринарної медицини - начальник регіональної служби держветконтролю у межах своєї компетенції видає приписи і розпорядження, що є обов'язковими для виконання під час транспортування підконтрольних службі державної ветеринарної медицини вантажів.

Державний ветеринарний контроль здійснюється органами управління, організаціями Державної ветеринарної служби і направлений на профілактику тварин і забезпечення безпеки у ветеринарному відношенні продуктів тваринного походження шляхом попередження, виявлення порушень ветеринарного законодавства. Відомчий ветеринарний нагляд здійснюється відповідними службами, які діють згідно з Положенням про ветеринарно-санітарний нагляд, розробленим у відповідності з ветеринарним законодавством.

За результатами ветеринарної експертизи оформляється ветеринарний сертифікат або свідоцтво (на ринках — довідка), що може слугувати основою для прийняття рішення експертами при комплексній товарознавчій експертизі, а також для видачі сертифіката відповідності. Але ветеринарний сертифікат не може замінити сертифікат відповідності.

За порушення ветеринарного законодавства передбачена відповідальність згідно із законодавством України.

Ветеринарний контроль харчових продуктів. Правила видачі ветеринарних документів на вантажі, що підлягають обов'язковому ветеринарному контролю від 7 січня 1997 р. № 27 розроблені відповідно до Закону України «Про ветеринарну медицину» і є обов'язковими для виконання всіма підприємствами, установами, організаціями незалежно від відомчої підпорядкованості та форм власності, посадовими особами та громадянами.

З метою охорони території України від занесення з території інших держав або карантинної зони збудників карантинних хвороб тварин, птиці та з метою захисту населення від хвороб, спільних для тварин і людей, обов'язковому ветеринарному контролю підлягають перевезення тварин і птиці всіх видів, продуктів і сировини тваринного походження, риби, бджіл, шовкопрядів, кормів,

кормових добавок, біопрепаратів, ветеринарних лікарських засобів, штамів мікробів, вірусів та грибів, токсинів тощо.

Ці вантажі супроводжуються ветеринарними документами (ветеринарними свідоцтвами, ветеринарними сертифікатами, довідками) встановленого зразка, що видаються установами ветеринарної медицини на місцях.

Ветеринарні свідоцтва чинні на території всієї країни і є разові. При експортуванні вантажів до інших країн на прикордонних пунктах державного ветеринарного контролю ветеринарні свідоцтва обмінюються на ветеринарні сертифікати.

Бланки ветеринарних свідоцтв та ветеринарних сертифікатів, а також заповнені їхні корінці підлягають зберіганню на рівні з документами суворого обліку.

Довідкою супроводжується перевезення тварин, транспортування продукції або сировини тваринного походження у межах адміністративного району.

Право видачі ветеринарних свідоцтв надається керівникам (начальникам, завідувачам), головним (провідним) лікарям ветеринарної медицини таких організаційних структур державної ветеринарної медицини:

- районних підприємств (лікарень) державної ветеринарної медицини, дільничних лікарень ветеринарної медицини, дільниць ветеринарної медицини;
- міських підприємств (лікарень) державної ветеринарної медицини, міських районних лікарень ветеринарної медицини, прикордонних і транспортних пунктів державного ветеринарного контролю.

Право видачі ветеринарних сертифікатів надається організаційним структурам регіональних служб державного ветеринарного контролю на кордоні та транспорті.

Довідки видаються лікарями та фельдшерами ветеринарної медицини установ державної ветеринарної медицини, господарств, підприємств.

Ветеринарні свідоцтва дійсні для пред'явлення до відправлення: тварин і харчових тваринницьких продуктів — протягом 3 днів, а сировини тваринного походження — протягом 5 днів від їх видачі. Ксерокопії бланків ветеринарних свідоцтв та ветеринарних сертифікатів вважаються недійсними.

При виникненні захворювання тварин на ящур або іншу карантинну хворобу, що входить до списку «А» МЄБ, ветеринарні свідоцтва на перевезення тварин, продуктів та сировини тваринного походження з однієї території до іншої видаються головними лікарями ветеринарної медицини з дозволу ветеринарного органу відповідної області або Автономної Республіки Крим, на міжобласні (міждержавні) перевезення у зазначених випадках — з дозволу Державного департаменту ветеринарної медицини Міністерства агропромислового комплексу України. За цих умов у ветеринарному свідоцтві проставляються дані про те, хто і коли дав дозвіл на перевезення, що засвідчується підписом і круглою печаткою установи державної ветеринарної медицини.

6.2 Санітарна експертиза сировини та харчових продуктів

Основне завдання державного санітарного нагляду у торгівлі полягає у забезпеченні населення нешкідливими і доброякісними товарами шляхом здійснення постійного (попереджувального) контролю за виконанням

ветеринарно-санітарних, санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідеміологічних вимог і правил при їх виробництві, транспортуванні, переробці, зберіганні та реалізації.

Під безпечністю розуміють відсутність токсичної, канцерогенної, мутагенної, алергенної та іншої несприятливої дії на організм людини при споживанні харчових продуктів в межах норм, встановлених МОЗ України.

До інших видів можна віднести несприятливу дію хімічної, радіаційної, механічної, електричної, магнітної, електромагнітної, термічної енергії.

Згідно з Положенням про державний санітарний нагляд в Україні санітарно-гігієнічну експертизу продуктів проводять органи державного санітарного нагляду системи Міністерства охорони здоров'я України. Крім органів державного санітарного нагляду, які проводять санітарну експертизу за визначеними показниками, повсякденну експертизу харчових продуктів здійснюють відомчі санітарні служби.

Головне завдання санітарної експертизи товарів - встановлення їх доброякісності та нешкідливості.

Органи державного санітарного нагляду в плановому порядку здійснюють санітарну експертизу якості продуктів, що швидко псуються. При цьому не виникає необхідності досліджувати зразки у повному обсязі вимог ДСТУ або ТУ. Санітарно-епідеміологічні станції досліджують головним чином ті показники, що мають санітарно-епідеміологічне значення і можуть впливати на здоров'я людини; визначають наявність шкідливих домішок, ступінь бактеріального забруднення продукту і характер мікрофлори, вміст патогенної мікрофлори, гельмінтів та ін.

Об'єктами санітарно-гігієнічної експертизи є:

- продовольча сировина, напівфабрикати, готові продукти, товари; допоміжні і пакувальні матеріали;
- добавки, контамітанти (забруднювачі);
- процеси: виробничі, технологічні і ті, що відбуваються під час транспортування, реалізації, зберігання;
- обладнання: технологічне, торговельне, транспортні засоби;
- персонал: виробничий і обслуговуючий.

Суб'єктами експертизи є працівники санітарно-епідеміологічних установ, а також науково-дослідних інститутів, вищих учбових закладів та інших установ і організацій, які акредитовані МОЗ на право проведення робіт із гігієнічної регламентації небезпечних факторів чи атестовані на право здійснення токсико-гігієнічних, медико-біологічних та інших досліджень щодо безпеки продукції для здоров'я людини, що діють на основі чинних законів, законодавчих актів, положень.

Суб'єктами експертизи є також міністерства, відомства, організації, установи, підприємства незалежно від форм власності, приватні юридичні особи, які зацікавлені в проведенні санітарно-гігієнічної експертизи.

Позапланову санітарну експертизу товарів проводять за наявності підозри на харчове отруєння або кишкову інфекцію, бактеріальне або хімічне забруднення продуктів у процесі виробництва, зберігання, а також транспортування.

Слід зазначити, що в обов'язки органів санітарного нагляду не входить визначення сортності продуктів або виробів.

Органи державного санітарного нагляду беруть участь в санітарній експертизі продуктів тваринного походження разом з ветеринарною службою у випадках виникнення спалахів харчових отруєнь, пов'язаних з вживанням в їжу м'яса примусово забитих тварин, м'яса, субпродуктів та інших продуктів, інфікованих мікробами роду сальмонел; спільно вирішуються також питання про використання м'ясних і молочних продуктів при виникненні інфекційних захворювань серед тварин.

При проведенні санітарно-гігієнічної експертизи визначають хімічну, радіаційну, санітарно-гігієнічну безпечність.

Хімічна безпека — це відсутність шкідливої дії, яка виникає внаслідок дії хімічних речовин.

Речовини, які приводять до небезпеки товарів, поділяють на наступні групи: токсичні елементи; мікотоксини; нітрати і нітроти; пестициди, антибіотики; гормональні препарати; вищі спирти і альдегіди; складні ефіри; фурфурол і оксиметилфурфурол; мономерні; заборонені харчові добавки; барвники для упакування, заборонені полімерні матеріали.

Радіаційна безпека — відсутність негативної дії на здоров'я і життя людини, її майно.

Санітарно-гігієнічна безпека — відсутність недопустимого ризику, який може виникнути при різних біопшкодженнях споживних товарів. До них відносяться мікробіологічні та зоологічні пошкодження.

Біологічну цінність продукту встановлюють шляхом з'ясування хімічного складу з точки зору здатності задовольняти потреби організму в енергетичному, пластичному матеріалі та каталітичних речовинах, що забезпечують нормальний обмін речовин.

Важливим показником якості товарів є санітарно-епідеміологічна оцінка, яка дає уявлення про ступінь їх нешкідливості і доброякісності, а саме - відсутність патогенних мікроорганізмів чи їх токсинів та інших шкідливих речовин органічної та неорганічної природи чи про наявність ознак псування.

У деяких випадках харчові продукти в процесі отримання, переробки, зберігання і реалізації, особливо при порушенні санітарних правил, можуть заражатися збудниками інфекційних захворювань (кишкових інфекцій, харчових отруєнь, гельмінтозів) і забруднюватися побічними домішками (отруйними речовинами органічної і неорганічної природи), загрозливими для здоров'я людини.

За якістю харчові продукти прийнято поділити на недоброякісні (неїстівні) і на доброякісні (їстівні).

Недоброякісні (неїстівні) харчові продукти можуть представляти загрозу для здоров'я людини за складом (містять патогенні мікроорганізми та їх токсини, отруйні речовини) чи мають виражені ознаки псування, незадовільні органолептичні показники. Для харчових цілей такі продукти є непридатними. Їх або знищують, або переробляють для технічних цілей, чи з дозволу ветеринарного нагляду, направляють на годування тварин.

Доброякісні харчові продукти відповідають всім гігієнічним і санітарним вимогам і використовуються для харчових цілей без обмежень. Вони можуть бути стандартними чи нестандартними.

До стандартних відносять продукти, які за поживною цінністю та нешкідливістю відповідають вимогам стандарту.

Нестандартні продукти не відповідають нормам за харчовою Цінністю, чи за санітарно-епідеміологічними показниками, чи за обома групами показників. До цієї групи можуть бути віднесені Умовно - неістівні продукти, які мають дефекти, які можна уникнути відповідною обробкою. Наприклад, м'ясо заражене фінами (не більше 3 фін на 40 см 2 поверхні), знешкоджується заморожуванням чи проварюванням.

До нестандартних їстівних відносяться продукти, які характеризуються зниженою харчовою цінністю. Недоліки, які виявлено у цих продуктах, знижують їх харчову цінність, але не мають загрози для здоров'я людини. Такі продукти підлягають реалізації (наприклад, хліб з підвищеною порівняно з вимогами ДСТУ вологістю, молоко заниженої жирності).

До продуктів, обмежено придатних, відносяться *сурогати*, тобто продукти, що імітують якість (смак, консистенцію тощо), традиційних продуктів. Сурогати можуть випускатися за спеціальним дозволом замість натуральних харчових продуктів, наприклад ячмінна кава, фруктовий чай. Вони не повинні містити яких-небудь шкідливих для людини речовин.

Продукт, в якому дефекти і вади замасковані з метою надання йому ознак доброякісності або має місце інформаційне ошукування споживача, має назву *фальсифікований*. Наприклад, молоко з додаванням соди для маскування підвищеної кислотності, горілка низької, порівняно з вимогами нормативних документів, міцності тощо.

Санітарне та епідеміологічне благополуччя населення — це оптимальні умови життя населення, які забезпечують його здоров'я. При визначенні оптимальних умов звертають увагу на наявність шкідливого впливу факторів довкілля.

Державні санітарні норми, правила, гігієнічні нормативи становлять правову базу, що застосовується для визначення ступеня безпеки окремих факторів довкілля.

Відповідно до статті 4 Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» неякісними, небезпечними для здоров'я і життя людини та фальсифікованими є харчові продукти і продовольча сировина за умов:

- вмісту шкідливих і токсичних речовин екзогенного або природного походження, небезпечних мікроорганізмів, їх токсинів, гормональних препаратів;
- вмісту харчових добавок, які не отримали у встановленому порядку висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи і не дозволені до використання за призначенням, або не визначено умови, додержання яких гарантує безпечне використання харчових продуктів і продовольчої сировини, аналіз того, чи їх вміст перевищує встановлені гранично допустимі рівні;
- вмісту будь-яких сторонніх предметів або домішок;
- використання під час виготовлення продовольчої сировини чи супутніх матеріалів, які не властиві найменуванню і виду харчового продукту, зіпсованої або непридатної за іншими ознаками продовольчої сировини;
- використання тари, пакувальних чи супутніх матеріалів, повністю або частково виготовлених із матеріалів, що не відповідають вимогам безпеки чи відсутні в переліку дозволених для контакту з харчовими продуктами Головним державним санітарним лікарем України;

- порушення визначених нормативними документами рецептури, складу товарів, умов виробництва чи транспортування, реалізації і використання;
- приховування небезпеки їх споживання або їх низької якості;
- порушення умов зберігання або терміну придатності до споживання;
- навмисного надання зовнішнього вигляду та окремих властивостей певного харчового продукту, за який вони видаються, з метою збуту споживачам або використання у сфері громадського харчування виробником (продавцем).

Факт фальсифікації встановлюється у процесі ідентифікації товару.

Україні якість харчової продукції гарантується законодавчими і нормативними актами, які зобов'язують виробників сировини і готової продукції випускати якісну продукцію, яка відповідає вимогам стандартів. Конституцією України закріплено право громадян на охорону здоров'я, що забезпечується відповідними соціально-економічними, медико-санітарними програмами, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, вільного доступу до інформації щодо стану довкілля, якості харчових; продуктів і предметів побуту.

Згідно з Законом, продовольча сировина, продукти харчування, а також матеріали, обладнання і інструменти, які використовуються для їх виготовлення, зберігання, транспортування та реалізації, підлягають сертифікації і повинні відповідати вимогам санітарних норм. Відповідальність за безпеку для здоров'я і життя населення і відповідність вимогам санітарних норм несуть підприємства, установи, організації та особи, що виробляють, транспортують, зберігають, реалізують продовольчу сировину і продукти харчування.

Законом України «Про якість і безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» (ст.4) забороняється виготовляти, ввозити, реалізовувати, використовувати неякісні, небезпечні для здоров'я і життя людини або фальсифіковані харчові продукти, продовольчу сировину і супутні матеріали.

Тема 7. Стандартизація і сертифікація товарів та послуг

7.1 Суть стандартизації товарів та послуг

7.2 Класифікація стандартизації

7.2 Характеристика та особливості сертифікації товарів і послуг

7.1 Суть стандартизації товарів та послуг

Стандарт – це документ, затверджений визнаним органом, у якому встановлюються правила загального і багаторазового використання, загальні принципи або характеристики, що стосуються різних видів діяльності і її результатів, і який спрямований на досягнення оптимального ступеня упорядкування у визначеній області. У перекладі з англійського слово «стандарт» означає зразок, норму, основу. Стандартизація базується на досягненнях науки, техніки і передового досвіду і може бути надійним гарантом якості товарів, що надходять на внутрішній і зовнішній ринки.

Стандартизацію розглядають у трьох аспектах:

- як практичну діяльність;
- як частину системи керування;
- як науку.

Стандартизація як практична діяльність складається в розробці, впровадженні і застосуванні нормативних документів і нагляді за виконанням вимог, правил і норм, викладених у них. Стандартизація як частина системи керування здійснюється на основі державної системи стандартизації, що спирається на комплекс основних стандартів в області технічної політики і керування якістю продукції.

Стандартизація як наука виявляє, узагальнює й аналізує закономірності в області стандартизації, у теорії систематизації, класифікації і кодуванні об'єктів, у розвитку наукових методів, у науковому обґрунтуванні норм і вимог до об'єктів стандартизації.

Любий товар, що надходить на ринок, повинний випускатися відповідно до вимог нормативних документів стандартизації, незалежно від того, на підприємстві якої форми власності він виготовлений.

На сьогоднішній день правові та організаційні засади стандартизації в Україні установлені в Законі України «Про стандартизацію». Цей Закон регулює відносини, пов'язані з діяльністю у сфері стандартизації та застосуванням її результатів.

Дія ЗУ «Про стандартизацію» не поширюється на санітарні заходи безпечності харчових продуктів, ветеринарно-санітарні та фітосанітарні заходи, будівельні норми, лікарські засоби, військові стандарти, стандарти медичної допомоги, бухгалтерського обліку, оцінки майна, освіти та інші соціальні стандарти, передбачені законодавством.

Відповідно до ЗУ «Про стандартизацію», стандартизація – діяльність, що полягає в установленні положень для загального та неодноразового використання щодо наявних або потенційних завдань і спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Зокрема ця діяльність складається з процесів розроблення, видання та застосування стандартів.

Стандартизація встановлює єдині, найбільш раціональні для економіки норми, параметри, розміри продукції (процесів, робіт, послуг), вимоги до якості та технології виготовлення, методи контролю та випробувань, правила пакування, маркування, транспортування та зберігання.

Важливі переваги стандартизації полягають у підвищенні відповідності продукції, процесів і послуг для їх використання за призначенням, у запобіганні виникненню бар'єрів у торгівлі та сприянні науково-технічній співпраці.

Цілі стандартизації:

- поліпшувати якість продукції, що виробляється;
- підвищувати конкурентоздатність товарів вітчизняного виробництва і забезпечувати умови для їхнього експорту на світовий ринок;
- установлювати раціональну номенклатуру вироблених товарів;
- розвивати міжнародне співробітництво у всіх сферах людської діяльності;
- захищати навколишнє середовище в екологічному плані і забезпечувати безпеку людей.

Головною задачею стандартизації є створення комплексу нормативних документів, що визначають сучасні вимоги до продукції, до її розробки, виробництва і застосування, а також нагляд за правильним використанням стандартів.

Основні методи стандартизації:

- математичні методи (використання рядів кращих чисел і параметричних рядів);
- уніфікація (приведення продукції до однаковості за формою, нормами і типорозмірами);
- агрегування (конструювання готових виробів з уніфікованих і стандартних деталей і вузлів);
- комплексна стандартизація (розробка єдиної системи взаємопов'язаних вимог до готової продукції, сировини, матеріалам, а також до процесів розробки, виробництва і споживання);
- випереджальна стандартизація (встановлення підвищених вимог до об'єкта стандартизації, обґрунтоване прогнозом науково-технічного розвитку).

Слід розрізняти стандартизацію фактичну і офіційну. Фактична стандартизація почала розвиватися ще з античних часів. Писемність, система лічення, грошові одиниці, літочислення, землеволодіння, архітектурні стилі, різноманітні гіпотези і теорії, громадські та карні кодекси, кодекси законів про працю, міжнародні звичаї та конвенції, взагалі всі закони і моральні норми, правила співжиття, усе це — прояви фактичної стандартизації. Офіційна стандартизація (переважно промислова) завжди завершується виданням стандартів або інших нормативних документів (НД), що мають цілком визначену форму, систему індексації, порядок затвердження і скасування, ступінь обов'язковості, терміни дії тощо.

7.2 Класифікація стандартизації

Відповідно до вітчизняного законодавства, стандартизація поділяється на міжнародну, регіональну та національну.

Міжнародна стандартизація – стандартизація, участь у якій відкрита для відповідних органів усіх держав.

Регіональна стандартизація – стандартизація, участь у якій відкрита для відповідних органів держав лише одного географічного, політичного або економічного простору.

Національна стандартизація – стандартизація, яку здійснюють на рівні однієї держави. При цьому, усередині держави чи адміністративно-територіальної одиниці держави стандартизацію можуть також здійснювати на місцевому рівні, на рівні асоціацій і підприємств у промисловості та на окремих фабриках, заводах або установах.

У процесі стандартизації виробляються норми, правила, вимоги, характеристики, що стосуються об'єкта стандартизації, які оформляються у вигляді нормативного документа.

До основних видів стандартів відносять:

Державні стандарти України (ДСТУ) – стандарти, розроблені відповідно до чинного законодавства України, які діють на території України і використовуються усіма

підприємствами незалежно від форми власності та підпорядкування, громадянами-суб'єктами підприємницької діяльності, міністерствами (відомствами), органами державної виконавчої влади, на діяльність яких поширюється дія стандартів. Станом на 1 серпня 2019 року фонд національних стандартів в Україні становить 24024 документів.

Галузеві стандарти України (ГСТУ) розробляють на продукцію, послуги в разі відсутності ДСТУ, або за потребою встановлення вимог, які перевищують або доповнюють вимоги державних стандартів. Вимоги ГСТУ не повинні суперечити обов'язковим вимогам ДСТУ.

ГСТУ є обов'язковими для всіх підприємств і організацій даної галузі, а також для підприємств і організацій інших галузей (замовників), які використовують чи застосовують продукцію цієї галузі.

Стандарти науково-технічних та інженерних товариств (спілок) України (СТТУ) розробляють за потребою розповсюдження та впровадження систематизованих, узагальнених результатів фундаментальних і прикладних досліджень, одержаних у певних галузях знань та сферах професійних інтересів.

Технічні умови (ТУ) – нормативний документ, який розробляють для встановлення вимог, що регулюють відносини між постачальником (розробником, виробником) і споживачем (замовником) продукції, послуг. ТУ є невід'ємною частиною комплексу технічної документації на продукцію (вироби, матеріали, речовини, послуги), на яку вони поширюються, або самостійним документом.

Стандарти підприємств (СТП) розробляються на продукцію (процес, роботу, послугу), яку виробляють і застосовують (надають) лише на конкретному підприємстві. СТП не повинні суперечити обов'язковим вимогам ДСТУ та ГСТУ. Об'єктами СТП є складові продукції, технологічне оснащення та інструмент; технологічні процеси; послуги, які надають на певному підприємстві; процеси організації та управління виробництвом. СТП – основний організаційно-методичний документ у діючих на підприємствах системах управління якістю продукції. Як СТП можуть використовуватися міжнародні, регіональні та національні стандарти інших країн на підставі міжнародних угод про співробітництво.

Кодекс усталеної практики – документ, що рекомендує практики чи процедури проектування, виготовлення, монтажу, технічного обслуговування чи експлуатації обладнання, конструкцій чи виробів.

7.3 Характеристика та особливості сертифікації товарів і послуг

Сертифікація – визнаний у світі спосіб незалежної оцінки відповідності продукції, процесів і послуг встановленим вимогам.

У практиці застосовуються різні методи підтвердження відповідності того чи іншого виду продукту необхідним вимогам. Це можуть здійснювати виробники, замовники, продавці або незалежні органи й організації. Незалежним може бути державний нагляд за дотриманням обов'язкових вимог стандартів, технічний і санітарний нагляд за безпекою, а також відомчий контроль і приймання продукції для державних потреб.

Відповідні органи сертифікують продукцію, видають сертифікати відповідності та ліцензії, а також призупиняють або скасовують їхню дію.

В Україні розрізняють обов'язкову й добровільну сертифікацію.

Обов'язкова сертифікація здійснюється в межах державної системи управління суб'єктами господарювання з метою визначення відповідності продукції вимогам стандартів. Обов'язкова сертифікація продукції проводиться на її безпечність та екологічність з метою виходу на міжнародний ринок.

Добровільна сертифікація може проводитись з ініціативи самих суб'єктів господарювання на відповідність продукції вимогам, що не підлягають обов'язковій сертифікації. Без добровільної сертифікації продукція реалізується, зазвичай, за цінами, у кілька разів нижчими від світових. Тому вона підтверджуючи високу якість продукції, є необхідною умовою зміцнення ринкової позиції підприємств.

Метою добровільної сертифікації є:

- запобігання реалізації продукції, небезпечної для життя, здоров'я та майна громадян і навколишнього природного середовища;

- сприяння споживачеві в компетентному виборі продукції;

- створення умов для участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжнародному економічному, науково-технічному співробітництві та міжнародній торгівлі.

Сертифікат підтверджує безпечність й екологічну чистоту продукції для споживача, а виробництва - для навколишнього середовища. Він сприяє участі суб'єктів підприємницької діяльності в міжнародному економічному співробітництві.

Залежно від галузі сертифікації розрізняють сертифікацію систем забезпечення якості; екологічну сертифікацію; сертифікацію соціальної лояльності.

Сертифікація — це процедура, за допомогою якої визнаний у встановленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довікіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам. Вона є важливою ланкою управління якістю продукції. В Україні питання сертифікації продукції регулюється Законом України «Про підтвердження відповідності» (травень 2001 р.). Підтвердження відповідності — це діяльність, наслідком якої є гарантування того, що продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довікіллям відповідають встановленим законодавством вимогам.

Кабінет Міністрів України затверджує нормативно-правовий акт — Технічний регламент з підтвердження відповідності, в якому містяться: опис видів продукції, що підлягає обов'язковому підтвердженню відповідності; вимоги безпеки для життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна та охорони довікілля; процедури підтвердження відповідності цим вимогам; правила маркування і введення продукції в обіг. Із введенням у дію цього нормативно-правового акта спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері підтвердження відповідності офіційно публікує перелік національних стандартів, добровільне застосування яких виробником чи постачальником сприймається як доказ відповідності продукції вимогам технічних регламентів.

Існують істотні відмінності підтвердження відповідності в законодавчо регульованій сфері (сфера, в якій вимоги до продукції та умови введення її в обіг регламентуються законодавством) та в законодавчо нерегульованій сфері. В першій з них підтвердження відповідності є обов'язковим для виробника і постачальника, в другій — на добровільних засадах.

Відповідність продукції вимогам законодавства засвідчується декларацією про відповідність або сертифікатом відповідності. Декларацію про відповідність продукції складає виробник, якщо це передбачено технічним регламентом з підтвердження відповідності на цей вид продукції. При цьому виробник повинен надати органам, що здійснюють державний нагляд у сфері підтвердження відповідності, необхідну документацію, яка підтверджує об'єктивність декларування.

Сертифікація в законодавчо регульованій сфері проводиться по тих видах продукції і згідно з вимог, які передбачені технічним регламентом з підтвердження відповідності. Сертифікацію здійснюють акредитовані спеціально уповноважені органи із сертифікації. В разі позитивного рішення цей орган видає виробникам сертифікат відповідності — документ, який підтверджує, що продукція, системи управління якістю, системи якості, системи управління докільям, персонал відповідають встановленим вимогам конкретного стандарту чи іншого нормативного документа, визначеного законодавством.

Виробник чи постачальник зобов'язаний наносити на продукцію національний знак відповідності в законодавчо регульованій сфері і тим самим засвідчувати відповідність позначеної ними продукції вимогам технічних регламентів. У разі підтвердження відповідності уповноваженим органом із сертифікації до національного знака відповідності додається ідентифікаційний номер цього органу.

В законодавчо нерегульованій сфері виробник може скласти декларацію про відповідність за власною ініціативою. Це ж стосується сертифікації продукції. Вона здійснюється на договірних засадах між виробником чи постачальником і органом із сертифікації.

Нині обов'язковою умовою виходу на міжнародний ринок є наявність у продавця сертифіката відповідності, що засвідчує відповідність продукції вимогам міжнародних стандартів ІСО серії 9000, які швидко поширюються в світі і регулюють єдині всесвітні вимоги до систем якості фірм-постачальників. Нині складається така ситуація, що фірми, які не володіють сертифікатом на систему якості, підтверджуючи тим самим її відповідність стандартам ІСО серії 9000, майже не мають шансів на укладання більш-менш пристойного контракту і на участь у міжнародних тендерах, а їх товар оцінюється на світовому ринку в 2—4 рази дешевше.

Крім того, потрібно брати до уваги, що забезпечення якості відповідно до стандартів ІСО серії 9000 — це умова необхідна, але не завжди достатня для гарантії конкурентоспроможності товару, оскільки багато фірм й далі вдосконалюють виробництво з орієнтацією на випуск товару з ще кращими якісними параметрами, ніж цього вимагають указані стандарти.

Тема 8. Товарознавчі експертизи за призначенням слідчими органами

8.1 Сутність судової товарознавчої експертизи

- 8.2 Підстави для здійснення судової товарознавчої експертизи
- 8.3 Експертиза на вимогу судових і слідчих органів
- 8.4 Організація проведення та оформлення результатів експертизи за призначенням слідчими органами

8.1 Сутність судової товарознавчої експертизи

Судова товарознавча експертиза – це дослідження експертом товарознавцем будь-яких питань, вирішення яких вимагає застосування спеціальних знань у цій галузі, що містять комплексну інформацію про справу, яку здійснюють органи дізнання, попереднього слідства чи суду.

Проведення судової товарознавчої експертизи дає можливість оцінити споживчі властивості товарів за низкою показників (фізико-хімічні, органолептичні тощо), кількісні характеристики (проведення вимірювань та випробувань), вивчення інформації щодо маркування продукції та супровідних документів.

Основними органами та установами, що проводять судову товарознавчу експертизу можуть бути: судово-експертне бюро України; Науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України, Міністерства Охорони здоров'я України, Експертні служби Міністерства внутрішніх справ, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, що діють на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), громадянами за разовими договорами.

Основними завданнями судової товарознавчої експертизи є наступні:

- Визначення вартості товарної продукції;
- визначення належності товарів до класифікаційних категорій, які прийняті у виробничо-торговельній сфері;
- визначення характеристик об'єктів дослідження відповідно до вимог Української класифікації товарів зовнішньої економічної діяльності;
- визначення змін показників якості товарної продукції;
- установлення способу виробництва товарної продукції: промисловий чи саморобний, підприємства-виробника, країни-виробника;

Питання, що вирішуються при проведенні судових товарознавчих експертиз:

1. Яка вартість об'єктів дослідження як на території України станом на конкретну дату?
2. Яка вартість об'єктів дослідження при ввезенні на митну територію України станом на конкретну дату?
3. Яке найменування та призначення товарів?
4. Чи відповідають маркувальні дані дійсним товарним характеристикам товару?
5. Чи відповідає якість виробу вимогам стандартів, технічних умов, наданим зразкам за органолептичними показниками?
6. Які дефекти має конкретний товар? Чи є ці дефекти істотними? Чи можлива реалізація (експлуатація) товару за наявності виявлених дефектів?
7. Які умови приймання, зберігання та відпуску товару?
8. Чи відповідає маркування та пакування товару вимогам нормативно-технічної документації або зразкам?

9. Яким підприємством і коли виготовлено товар (за умови наявності маркувальної інформації або відповідних супровідних документів)?

10. Яким характеристикам відповідає товар відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності?

11. Який розмір матеріальної шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок пошкодження цього майна (при пожежі, залитті тощо)?

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для представлення висновку з досліджуваних питань та мають відповідне свідоцтво Міністерства юстиції України.

Об'єктами товарознавчої судової експертизи можуть бути різноманітні види товарів (продовольчі та непродовольчі), а також будь які матеріальні цінності, що містять інформацію про походження об'єкта дослідження (супровідна документація, технічні описи та рекомендації з використання, зберігання та переміщення виробів); об'єкти, які вже були у вжитку, що вибули з ужитку та частини виробу. Проте якщо певний предмет не має характерних ознак, що свідчать про його сутність, то його не можна розглядати як об'єкт відповідної експертизи (наприклад, в результаті впливу вогню, води або хімічних речовин товар втратив свої конструктивні характеристики, то проведення товарознавчої експертизи не представляється можливим).

8.2 Підстави для здійснення судової товарознавчої експертизи

Підставою для здійснення судової товарознавчої експертизи є заява, в якій зазначаються інформація про замовника, вид експертизи та питання, на які необхідно отримати відповіді.

Судова товарознавча експертиза призначається у відповідності до кримінального процесуального кодексу України під час розслідування справи і її призначення можливе лише після заведення кримінальної справи.

Судова товарознавча експертиза проводиться в межах судової справи на підставі ухвали суду, слідчих органів або прокуратури чи клопотання однієї зі сторін.

Постанова для призначення здійснення судової товарознавчої експертизи складається з 3-х частин (таблиця 1).

Частини постанови для призначення здійснення судової товарознавчої експертизи

№ пп	Частина	Характеристика
1	Вступна	час (день, місяць, рік), місце складання постанови, хто її склав (з указанням посади, чину або звання), за якою кримінальною справою
2	Описова	сутність справи, конкретні обставини, що обумовили сутність експертизи; пункти закону, на підставі яких призначається експертиза
3	Заключна	формулюються питання до експерта; встановлюється термін проведення експертизи; надається перелік матеріалів, що направляються на експертизу

8.3 Експертиза на вимогу судових і слідчих органів

Судова товарознавча експертиза повинна бути чітко і ясно сформульована, відповідати знанням експерта та витікати з матеріалів справи.

За заявою судового слідчого органу експертизу проводять експерти, які мають наступні права та обов'язки, які регламентуються карно-процесуальним кодексом України.

Відповідно експерти мають наступні права:

- ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи і подавати клопотання про надання додаткових матеріалів;
- вказувати в акті судової експертизи на виявлені факти в ході її проведення, які мають значення для справи та з приводу яких йому були поставлені питання;
- з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;
- подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;
- одержувати нагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням;
- користуватись обладнанням різних підприємств, науково-дослідних і експертних установ, необхідних для проведення експертизи;
- у випадку незгоди з іншими членами експертної комісії складати окремий висновок експертизи.

Відповідно до карно-процесуального кодексу України експерти мають наступні обов'язки:

- прийняття до виконання дорученої йому експертизи;
- проведення повного дослідження і надання обґрунтування та об'єктивного письмового висновку;
- надання роз'яснення щодо висновку на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду;
- своєчасна явка за викликом слідчого, прокурора, суду;
- оголошення самовідводу за наявності передбачених законодавством підстав;
- складання обґрунтованого висновку у відповідності до своїх спеціальних знань і вимог.

Експерт не має права проводити експертизу у наступних випадках:

- коли він є родичем когось із учасників процесу (судді, прокурора, слідчого, обвинуваченого тощо);
- коли він є потерпілим, цивільним позивачем або відповідачем по справі;
- якщо він брав участь в даній справі в якогось потерпілого, свідка, суспільного захисника або обвинувача, захисника інтересів потерпілого або обвинуваченого;
- якщо він особисто або його родичі зацікавлені у справі;
- якщо він знаходиться або знаходився в службовій або іншій залежності від обвинуваченого, потерпілого, позивача або відповідача;
- якщо він проводив по даній справі ревізію, матеріали якої були підставою для збудження справи;

- якщо він брав участь у справі в якості спеціаліста;
- у тому випадку, коли виявлена його некомпетентність;
- при наявності обставин, що викликали сумнів у його неупередженості.

По завершенню експертизи експерт складає висновок за який несе особисту відповідальність (правдивість результатів). При наданні завідомо невірному висновку, за відмову виконання покладених зобов'язань або ж за розголошення без дозволу прокурора, слідчого чи іншої особи, яка проводить дізнання, інформації чи результатів попереднього слідства експерт несе кримінальну відповідальність.

8.4 Організація проведення та оформлення результатів експертизи за призначенням слідчими органами

Експертиза проводиться після подання особою чи органом, які призначили експертизу, матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та Інструкції.

По завершенню експертизи складається висновок, який повинен відповідати вимогам КПК України.

Основні вимоги до складання висновку:

- питання постанови чи ухвали;
- місце, час і підстава для проведення експертизи і хто приймав в ній участь;
- присутні та учасники проведення експертизи;
- матеріали, використувані експертом та види проведених досліджень;
- логічність, простота, доступність та наукова обґрунтованість;
- точна відповідність встановленим у справі даним, що перевірялись під час слідства, а також висновок повинен впливати з обставин та фактичної інформації.

Висновок експерта містить 3 основні частини:

1) вступна частина, яка містить назву експертизи, її номер, чи є вона основною, повторною, додатковою, комісійною, хто її призначив; дані про експерта (експертів), питання до експерта, короткий виклад обставин справи; час початку і закінчення експертизи, наводиться перелік матеріалів, поданих експерту;

2) досліджувальна частина містить відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи дослідження, умови їх проведення, посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них; експертну оцінку результатів дослідження;

3) заключна частина (висновки дослідження) містить обґрунтовані відповіді на поставлені експерту питання в тій послідовності, в якій вони викладені у його вступній частині. На кожне з поставлених питань має бути дана відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити.

Загальний висновок підписується експертами, які проводили експертизу та засвідчується печаткою експертної установи. Така ж процедура завірення інформації здійснюється для додатків, креслень, фототаблиць, схем тощо. Експертний висновок формується у 2-х екземплярах, один з яких лишається в

експертній установі, а інший – направляється особі чи органу, що призначили експертизу.

Тема 9. Митна експертиза

9.1 Суть митної експертизи

9.2 Предмет, задачі, об'єкти і методи дослідження митної експертизи

9.2 Операції із взятими зразками

9.1 Суть митної експертизи

Митна експертиза — це спеціальне науково-практичне дослідження, що проводиться експертами з метою рішення завдань митної справи для з'ясування питань, що виникають у процесі виконання вимог митного законодавства.

При здійсненні митної справи проводиться цілий комплекс загальних завдань фіскального, контрольного, економічного, правоохоронного, статистичного і захисного характеру, що вимагають спеціальних знань і виконання всіляких експертиз. У разі потреби, для здійснення митного контролю, можуть залучатися спеціалісти та експерти.

Для початку, митному органу потрібно визначити необхідність проведення експертизи, тому Митний кодекс України передбачає підстави проведення експертизи та взяття проб чи зразків товарів.

Отже, згідно ст. 356 МК взяття проб (зразків) товарів здійснюється посадовими особами митного органу на підставі вмотивованого письмового рішення керівника цього митного органу в рамках процедур митного контролю та митного оформлення з метою встановлення характеристик, визначальних для:

1. класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД;
2. перевірки задекларованої митної вартості товарів;
3. встановлення країни походження товарів;
4. встановлення належності товарів до наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин;
5. встановлення належності товарів до предметів, що мають художню, історичну чи археологічну цінність;
6. встановлення належності товарів до таких, що виготовлені з використанням об'єктів права інтелектуальної власності, що охороняються відповідно до закону.

Згідно МК декларанти або уповноважені ними особи мають право бути присутніми під час процедури взяття проб товарів та повинні сприяти її проведенню.

Для великогабаритних і технічно складних товарів (машини, технологічні лінії, промислові конструкції тощо) митні органи можуть вимагати лише надання техніко-технологічної документації, якою вважаються офіційно видані книги, державні та галузеві стандарти, технічні умови, специфікації, каталоги, креслення і паспортні дані на виріб.

З метою встановлення характеристик товару, необхідних для його митного оформлення, митні органи можуть письмово, у тому числі з використанням засобів інформаційних технологій, затребувати з підприємств-виробників, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та громадян наявну у них техніко-

технологічну документацію про склад, фізико-хімічні властивості товарів, інформацію про основні технологічні стадії їх виробництва та призначення.

9.2 Предмет, задачі, об'єкти і методи дослідження митної експертизи

Об'єктами є матеріалізовані джерела інформації:

- товари і предмети, що переміщуються через кордон, а також їх проби, відібрані для дослідження;
- об'єкти контрабанди і порушення митних правил;
- товаросупровідні документи (митні, нормативні, фінансові), що використовують при митному оформленні і контролі.

Види експертиз, що проводяться митними лабораторіями Ідентифікаційна експертиза проводиться з метою визначення приналежності товару до однорідної групи товарів або до контрольованого переліку товарів, встановлення індивідуальних ознак товару, відповідності товару зазначеним якісним характеристикам і технічному опису і повинна відповісти на питання:

- до якого класу або групи однорідних товарів належить даний товар;
- визначення найменування і приналежності товару (невідомого об'єкта), зокрема до виробів (речовин), ввезення/вивезення яких обмежено або заборонено;
- визначення відповідності товару якісним характеристикам і технічному опису на нього.

Хімічна експертиза проводиться з метою визначення хімічного складу, кількісного співвідношення різних хімічних сполук, спрямованого на дослідження об'єкта і повинна відповісти на питання:

- визначення хімічного складу об'єкта;
- наявність елементів, що визначає належність до певних груп товарів, які підлягають спеціальному контролю (дорогоцінні метали, наркотичні засоби і сильнодіючі отруйні речовини, озоноруйнівні речовини, спирт етиловий і т. ін.);
- визначення вмісту компонентів в об'єкті;
- ідентифікація товару (речовини) за хімічним складом і співвідношенням компонентів у ньому.

Технологічна експертиза проводиться з метою визначення можливості надання товару митного режиму переробки на (поза) митній території України і під митним контролем і має відповісти на питання:

- визначення норм виходу продуктів переробки під час переробки конкретного виду сировини;
- визначення витрат сировини під час одержання конкретного продукту;
- ідентифікації сировини у продукті переробки;
- чи є процес переробки безперервним технологічним процесом;
- визначення країни походження товару;
- визначення (уточнення або підтвердження) технології виробництва, наданого для дослідження товару;
- визначення повноти використання сировини під час виготовлення конкретного товару.

Сертифікаційна експертиза проводиться з метою визначення якісних характеристик товару і має відповісти на питання:

- визначення марки, сорту, виду, представленого на дослідження товару;
- відповідність досліджуваного об'єкта конкретному нормативно-технічному документу;
- відповідність досліджуваного об'єкта існуючим стандартам;
- відповідність якості товару наданій технічній документації;
- визначення приналежності окремої одиниці до однієї групи.

Матеріалознавча експертиза проводиться з метою визначення належності товару до конкретного класу речовин, виробів або матеріалів і відповідає на питання:

- з якого матеріалу виготовлено представлений на дослідження виріб.
- які фізичні, хімічні та механічні властивості матеріалу;
- визначення технологічних критеріїв, що впливають на класифікацію досліджуваного матеріалу.

Товарознавча вартісна експертиза проводиться з метою визначення вартості товару на підставі його якісних показників, основних властивостей та факторів і відповідає на питання:

- визначення митного найменування товару згідно з УКТЗЕД;
- визначення якісних показників товару, що впливає на його вартість;
- яка оптова ринкова вартість товару.

Оцінна експертиза проводиться з метою визначення споживчої вартості товарів і відповідає на питання:

- визначення належності і споживчої якості представленого на дослідження товару;
- визначення товарних властивостей відповідно до нормативних документів;
- визначення оптової ринкової ціни наданого на дослідження товару.

Екологічна експертиза проводиться з метою визначення можливості ввезення/вивезення товару або надання товару конкретного митного режиму і відповідає на питання:

- визначення екологічної або експлуатаційної безпеки товару;
- визначення відповідності якості товару вимогам держстандартів і медико-біологічним вимогам;
- визначення наявності озоноруйнівних речовин;
- визначення належності товару до шкідливих відходів.

Мінералогічна (гемологічна) експертиза проводиться з метою визначення природи дорогоцінного каміння, категорії його якості і вартості й відповідає на питання:

- чи є об'єкт дослідження природним, штучним, реконструйованим, ограненим або не ограненим, дорогоцінним, напівдорогоцінним або кольоровим камінням;
- яка ринкова вартість спрямованого на дослідження каміння.

Криміналістична експертиза проводиться з метою визначення автентичності митних та інших документів, що мають значення під час проведення митного контролю, цінних паперів, а також митних засобів ідентифікації.

Мистецтвознавча експертиза проводиться з метою визначення історичної, художньо-культурної, наукової значущості витворів мистецтва і предметів антикваріату.

9.3 Операції із взятими зразками

Проби чи зразки товарів беруться в мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний), кожен з яких є достатнім для проведення дослідження. Якщо взяття контрольних проб товарів неможливе, проби беруться в одному примірнику.

Нормативи взяття проб (зразків) товарів наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 за №654 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 26.06.2012 за №1072/21384).

Про взяття проб товарів складається акт за формою, встановленою наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 за №654 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України від 26.06.2012 за №1071/21383)

На кожен взяття проби чи зразок накладається окреме митне забезпечення.

За умови забезпечення сплати митних платежів відповідно до обраного митного режиму, товари, проби яких взяті для проведення дослідження, можуть випуститись митним органом в обіг до одержання результатів відповідних досліджень, якщо до них не застосовуються обмеження щодо переміщення через митний кордон України.

З метою забезпечення експертних заходів Міндоходів України відповідно до постанови № 229 створено Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень, яка є спеціалізованим органом із забезпечення реалізації державної податкової та митної політики, а також участі у боротьбі з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства; проведення досліджень і здійснення експертної діяльності у податковій та митній сферах; здійснення попередньої оцінки майна, вилученого, конфіскованого за порушення митного та податкового законодавства.

Призначення дослідження в інших установах допускається лише у разі неможливості проведення дослідження спеціалізованим митним органом з питань експертного забезпечення.

Дослідження проб проводиться протягом 10 днів після їх надходження до експертної установи. У разі потреби цей строк може бути продовжено за рішенням керівника спеціалізованого митного органу з питань експертного забезпечення або відповідної експертної установи, але не більше ніж на 20 днів, але дослідження проб товарів, які мають обмежений строк зберігання, здійснюється невідкладно.

Строк проведення досліджень проб призупиняється у разі наявності клопотання експерта перед митним органом, який призначив дослідження, про надання йому додаткових матеріалів. Додаткові матеріали повинні бути надані у 10 денний термін з моменту отримання такого клопотання.

У разі ненадання додаткових матеріалів у зазначений строк керівник експертної установи приймає рішення про проведення часткового дослідження або про відмову у проведенні дослідження. У разі порушення строків проведення досліджень чи у разі неможливості їх проведення митний орган зобов'язаний

повідомити про це декларанта, а збитки, завдані декларанту відшкодовуються митними органами.

За результатами проведених досліджень експерт готує висновок, в якому обов'язково зазначаються:

1. місце і дата проведення дослідження;
2. ким і на підставі якого документа проводилося дослідження;
3. запитання, поставлені перед експертом;
4. об'єкти дослідження;
5. матеріали і документи, надані експерту;
6. зміст та результати дослідження із зазначенням методів їх проведення;
7. оцінка результатів дослідження, висновки та їх обґрунтування.

У разі недостатньої ясності та повноти висновку експерта може бути призначено додаткове дослідження, яке доручається тому самому або іншому експертові. Також в разі необґрунтованості висновку або виникнення сумнівів у його правильності може бути призначено повторне дослідження, проведення якого доручається іншому експерту.

Додаткові та повторні дослідження призначаються на загальних підставах.

Декларанти або уповноважені ними особи повинні бути ознайомлені з результатами проведеного дослідження проб та зразків товарів і отримати від митного органу, який призначив таке дослідження, примірники цих результатів не пізніше наступного робочого дня після проведення дослідження митним органом або отримання ним примірників результатів такого дослідження від інших державних органів.

Контрольні проби, а також залишки досліджених проб та пошкоджені під час проведення досліджень зразки зберігаються у спеціалізованому митному органі з питань експертного забезпечення протягом 60 днів з дня їх надходження. Протягом цього строку декларант або уповноважена ним особа має право оскаржити рішення митного органу, прийняте на підставі результатів проведеного дослідження.

Проби товарів, повертаються декларанту на їх письмову вимогу з оформленням відповідного акта, проби товарів, не затребувані власником протягом встановленого строку зберігання, знищуються з оформленням відповідного акта, при цьому вартість зазначених проб власникові або уповноваженій ним особі не відшкодовується.

Тема 10. Ідентифікація та фальсифікація товарів і послуг

- 10.1 Ідентифікація товарів та послуг
- 10.2 Види та засоби ідентифікації
- 10.3 Фальсифікація товарів та послуг
- 10.4 Види та наслідки фальсифікації

10.1 Ідентифікація товарів та послуг

Ідентифікація товарів та послуг є важливим елементом оцінки якості та встановлення їх певним еталонам чи вимогам, що пред'являються у відповідній документації. Без проведення ідентифікаційної експертизи немає можливості встановити групу товарів, код тощо.

Ідентифікація (від лат. *identifico* — ототожнюю) — ототожнювання об'єктів, розпізнавання, встановлення відповідності розпізнаваного об'єкта своєму образу (знаку). У процесі ідентифікації товарів виявляють відповідності досліджуваного товару базовій моделі (зразку), що характеризується тією ж сукупністю показників, або інформації про товар, що подається на маркуванні, в товарно-супровідних або нормативних документах.

Відповідно термінологічному словнику термін «ідентифікація» - це визначення відповідності показників якості харчових продуктів і продовольчої сировини показникам, встановленим у нормативній та технічній документації виробника харчових продуктів чи наведеними в інформації про ці продукти, а також визначення відповідності харчових продуктів і продовольчої сировини у звичайній загальній назві з метою сертифікації.

До основних завдань ідентифікації варто віднести:

- розробка структури, норм та правил у сфері ідентифікації;
- розробка критеріїв для ідентифікації однорідних груп чи найменувань товарів;
- удосконалення нормативної документації та стандартів з внесенням показників, необхідних для оцінки якості;
- розробка ефективних методів ідентифікації товарів з високим ступенем ймовірності для визначення асортиментної приналежності.

Об'єктом ідентифікації виступають товари, послуги, цінні папери, інформація тощо.

Суб'єктом ідентифікації виступають всі учасники ринкових відносин - виробники продукції (послуг), представники гуртової та роздрібною торгівлі, споживачі.

До основних функцій ідентифікації відносять наступні:

- 1) інформаційна – збір та надання необхідної інформації;
- 2) вказуюча – вказує на приналежність зразку товару до певного найменування, сорту, типу, партії тощо;

3) управлінська (керівна) – забезпечення управління якістю продукції на всіх етапах. Саме ця функція регламентована міжнародними стандартами ISO 9001, ISO 9002, ISO 9003. У даних стандартах та технічних умовах установлені вимоги до якості продукції, що задовольняють потреби споживачів. На основі цих стандартів в Україні розроблено національні стандарти ДСТУ ISO 9001, ДСТУ ISO 9002, ДСТУ ISO 9003 без істотних змін, що зумовлює уникнення вітчизняними виробниками та імпортерами певних норм якості, посиляючись на положення цих стандартів, які мають загальний характер і не конкретизують показники та критерії якості.;

4) підтверджуюча – підтверджує відповідність товару поданому інформаційному опису.

Як критерій ідентифікації мають бути вибрані показники, що відповідають вимогам:

- типовості для конкретного виду чи однорідної групи продукції;
- об'єктивності та порівнюваності;
- перевірюваності;
- труднощів фальсифікації

Найбільше значення серед цих вимог має типовість, що може характеризуватися комплексними⁶⁹ або одиничними показниками, що

доповнюють один одного і відрізняються різним ступенем імовірності. Наприклад, для чаю найбільш типовим критерієм ідентифікації може бути вміст кофеїну. Незначна заміна чаю листям вишні, тополі, дубу або спитим чаєм знижує масову частку кофеїну.

Критерії ідентифікації мають бути об'єктивними і не залежати від суб'єктивних даних випробувача, а саме його професіоналізму, компетентності, а також умов проведення дослідження.

Можливість перевірки (перевірюваність) означає, що за повторних перевірок в інших лабораторіях, незалежно від суб'єктів, засобів і умов проведення ідентифікації, будуть отримані ті ж самі або близькі результати.

Важливо як критерії ідентифікації вибирати такі характеристики, щоб у разі підробки фальсифікація не мала сенсу.

10.2 Види і засоби ідентифікації

В залежності від призначення розрізняють слідуючи **види** ідентифікації: споживча, асортиментна (видова), якісна (кваліметрична) і товарно-партіонна.

Споживча ідентифікація проводиться з метою встановлення можливостей використання товару відповідно до його призначення та функціональних властивостей. Споживча ідентифікація не дозволяє появи в торговій мережі товарів, які не відповідають споживчим вимогам, а також небезпечні для здоров'я людини.

Асортиментна або видова ідентифікація - це встановлення відповідності даного товарного зразка певній асортиментної групи. Цей вид ідентифікації має особливе значення при митній експертизі для встановлення коду ТН ЗЕД та сертифікації товарів.

Якісна (кваліметрична) ідентифікація - це встановлення відповідності вимогам якості товару, які передбачені в нормативній документації. Цей вид ідентифікації дає можливість встановити градації якості продукції на стандартну, нестандартну, умовно-придатну чи непридатну для харчових цілей.

Товарно-партіонна ідентифікація - це найбільш складний вид ідентифікації в процесі якої встановлюється належність представленої частини товару (об'єднаної проби, середнього зразка або одиничних екземплярів) до конкретної товарної партії. Складність полягає в тому, що у більшості випадків відсутні або ненадійні критерії ідентифікації.

Ідентифікація приналежності товару до конкретної партії (товарно-партіонна) – це найбільш складний вид ідентифікації приналежності товару або його частини (об'єднаної проби, середнього зразка або одиничних екземплярів) до конкретної товарної групи або партії товару. Складність цього виду ідентифікації полягає в тому, що переважно відсутні або ненадійні критерії ідентифікації.

Видова ідентифікація - встановлення тотожності оцінюваного товару з товарами певного виду або підвиду.

Властивості і показники видової приналежності можуть формуватися в процесі виробництва (наприклад, кислотність, пористість і вологість в хлібі пшеничному або житньому, масова частка жиру, кислотність і малюнок в сирі і ін.) Або за рахунок сировини.

Для визначення виду і підвиду досить іноді органолептичних, анатомо-морфологічних або структурних показників якості товару.

Ідентифікація країни походження товару - встановлення його належності до товарів, вироблених в певній країні.

Ідентифікуючими ознаками можуть служити реквізити в товаросупровідних документах або на маркуванні товару, але в окремих випадках і ці відомості можуть бути фальсифіковані. Тому для кожного виду, а іноді і найменування експертам дуже важливо знати, за яким специфічним показником можна здійснювати ідентифікацію. Інший раз буває досить зовнішнього вигляду товару або оригінальної упаковки. В інших випадках ідентифікація країни походження проводиться по виробнику, і тоді застосовуються ідентифікуючі ознаки, характерні для марочної ідентифікації

Маркова ідентифікація - встановлення автентичності товару певної торгової марки або її модифікацій.

Тут застосовують специфічні і характерні тільки для товарів конкретної групи і певного виробника ознаки. Складність полягає в тому, що ідентифікують ознаки автентичності торгової марки є, як правило, комерційною таємницею і недоступні одержувачам, контролерам, експертам та іншим зацікавленим, але стороннім особам. Тому для проведення експертизи необхідно мати від виробника справжні зразки або купувати їх у фірмових магазинах, магазинах, що мають пряму поставку з підприємства-виготовлювача.

Кваліметрична ідентифікація товарів - визначення тотожності їх споживчих властивостей і показників якості встановленим вимогам нормативних документів або описами, або зразкам.

Залежно від цих критеріїв розрізняють такі підвиди кваліметричної ідентифікації:

- **компонентна ідентифікація** - встановлення відповідності фактичного переліку інгредієнтів або комплектуючих виробів певного переліку, який вказаний на маркуванні або в експлуатаційних документах.

Призначена ідентифікація для виявлення недовкладання окремих цінних компонентів (наприклад, какао-масла і какао тертого в шоколад) або часткової заміни цінних компонентів на менш цінні (наприклад, заміна частини молочного жиру на рослинні олії в вершковому маслі, морозиві, сметані, вершках і т. п.).

- **рецептурна ідентифікація** - встановлення відповідності фактичного і певного рецептурного інгредієнтному або хімічного складу.

Хімічний склад багатокомпонентних харчових продуктів і тютюнових виробів залежить від кількісного і якісного складу інгредієнтів, що визначається рецептурою. Ідентифікує ознакою може стати масова частка кількісно переважають речовин найбільш цінних інгредієнтів або речовин, які переходять з низькоякісної сировини.

- **конструкційна ідентифікація** - встановлення тотожності конструктивних особливостей товарів вимогам, що регламентуються в технологічних інструкціях чи інших документах або описах.

До основних засобів ідентифікації товарів та послуг слід віднести наступні:

- нормативні документи, в т.ч. стандарти;
- технічні документи;
- товаросупровідні документи (сертифікати, посвідчення якості, паспорт тощо);
- маркування.

Варто зазначити, що практично всі види експертизи розпочинаються з ідентифікації товарів, а саму процедуру ідентифікації починають із формулювання мети та визначення критеріїв ідентифікації конкретних товарів.

При проведенні ідентифікації використовують наступні критерії:

1) органолептичні – характеризують загальний вигляд, смак, запах, консистенцію тощо.

Зовнішній вигляд — є найбільш доступним і значним показником ідентифікації, але й досить надійним показником, оскільки фальсифікованим товарам надають зовнішній вигляд натуральних (наприклад, каві, маслу, напоям та іншим товарам); смак і запах — характерні показники ідентифікації продовольчих товарів, але теж можуть бути фальсифіковані; консистенція — є критерієм ідентифікації товарів, але ненадійний, так як фальсифікованим продуктам намагаються надати консистенцію натуральних (наприклад, молоко, напої та ін.).

Окрім того, продуктам властиві деякі специфічні показники, які теж можуть бути засобами ідентифікації, а саме: внутрішня будова і прозорість (горілки, вина, пива), співвідношення твердої та рідкої фракції (компоти, консерви)

Зовнішній вигляд, форма (сиру, хліба), колір (молока, м'яса), блиск (вина, горілки), прозорість (вина, соків), консистенцію (сметани, ковбаси), щільність (м'якушки хліба), еластичність (клейковини борошна), запах (м'яса, риби), аромат (чаю, кави), букет (вина), соковитість, ніжність (фаршу, ковбаси), смак, терпкість (фруктів, вина), повнота смаку, хрускіт (цукор, шоколад).

Перевагою органолептичних методів є їх доступність, простота, а недоліком їх недостатня достовірність. Тому вони не можуть бути єдиними критеріями ідентифікації і для більшого ступеню ймовірності і об'єктивності слід використовувати фізико-хімічні методи.

2) фізико-хімічні – визначаються вимірювальним лабораторним методом і характеризують фізичні та хімічні характеристики продуктів.

При ідентифікації харчових продуктів використовують загальні (масова частка вологи, вміст сухих речовин, жиру, цукру тощо), спеціальні (наявність в виноградних винах винної кислоти, тартратів). Але не всі вони можуть використовуватись в якості ідентифікаційних показників. Наприклад, за допомогою люмінесцентного аналізу можна визначити наявність цукрового сиропу в меді, пористості хліба за допомогою приладу Журавльова.

3) мікробіологічні - використовують для визначення загальної кількості мікроорганізмів у продуктах (ковбаси, сметани) та їх видовий склад. Ці показники використовують при спеціальній ідентифікації на безпеку товарів.

Критерії ідентифікації повинні бути об'єктивними і не залежати від суб'єктивних даних випробувача - його професіоналізму, компетентності; а також умов проведення дослідження.

При виборі критеріїв та показників ідентифікації варто дотримуватись наступних вимог:

1) труднощі фальсифікації – гарантія гарантом надійності та достовірності результатів, отриманих при ідентифікації;

2) об'єктивність та порівнюваність не залежать від суб'єктивних чинників (замовника, рівня професіоналізму експертів тощо);

3) типовість для конкретного виду чи групи товарів визначена за допомогою одного або комплексу показників (ідентифікація кави за кофеїном може бути доповнена органолептичними методами і визначенням мікроструктури);

4) перевірюваність – при повторних чи паралельних перевірках повинні бути отримані аналогічні чи наближені результати.

Показники ідентифікації можна поділити на три групи: органолептичні, анатомо-морфологічні та фізико-хімічні. Мікробіологічні показники, як і показники безпеки, можуть лише в рідкісних випадках служити істотними ознаками ідентифікації харчових продуктів.

Найбільш придатні для цілей ідентифікації органолептичні і окремі фізико-хімічні показники.

Органолептичні показники-найбільш доступні, прості, але недостатньо достовірні, тому не можуть бути єдиними критеріями ідентифікації і повинні бути доповнені фізико-хімічними показниками, які відрізняються більшим ступенем достовірності та об'єктивності. На відміну від органолептичних фізико-хімічні показники повинні застосовуватися для ідентифікації вибірково.

Фізико-хімічні показателіспеціфічні і характерні тільки для певних груп однорідних харчових продуктів, а іноді навіть і для окремих видів. Перелік загальних фізико-хімічних показників обмежений (наприклад, масова частка води або сухих речовин), і вони не завжди придатні для цілей ідентифікації.

Залежно від істотних для ідентифікації показників всі харчові продукти можна поділити на чотири групи.

1) продукти, для асортиментної груповий і видової належності яких досить органолептичних показників. Сюди входять продукти без промислової переробки (наприклад, свіжі фрукти та овочі, зерно, риба, яйце і т. д.);

2) харчові продукти, для ідентифікації яких доцільно застосовувати анатомо-морфологічні показники (кавові напої на зерновій основі, крохмаль - по виду крохмальних зерен при ідентифікації, господарсько-ботанічні або помолологіческие сорти плодів і овочів, вид і категорія м'яса, вид і сімейство риб і т. д.);

3) продукти глибокої технологічної обробки, для ідентифікації яких більш достовірні фізико-хімічні показники (наприклад, кофеїн і відсутність крохмалю для кави);

4) інші продуки, ідентифіковані за допомогою мікробіологічних показників (наприклад, квас - за змістом дріжджів на відміну від квасних напоїв, їх не містять, йогурти - за змістом живих протосімбіотических біфідобактерій і т. п.) або показників безпеки (сивушні масла, метиловий спирт - для горілчаних виробів).

10.3 Сутність фальсифікації

Фальсифікація (від латинського falsifico) – це сукупність дій, спрямованих на обман споживача підркобою товару з корисною метою.

Фальсифікація товарів, як правило, спрямовані на погіршення їх споживних властивостей або зменшення кількості товару під час збереження характерних, але несуттєвих для його використання за призначенням властивостей.

Об'єктами фальсифікації є товари, послуги, грошові знаки, документи, інформація, фінансова та бухгалтерська документація, маркувальні й ідентифікаційні знаки, історичні факти, погляди та висловлення видатних особистостей та ін.

Фальсифікація харчових продуктів найчастіше відбувається шляхом надання їм окремих типових ознак, наприклад зовнішнього вигляду за загального погіршення або втрату інших найбільш вагомих властивостей.

Відповідно до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини» неякісними, небезпечними для здоров'я і життя людини та фальсифікованими є харчові продукти і продовольча сировина, якщо:

1) вони містять будь-які шкідливі чи токсичні речовини екзогенного або природного походження, небезпечні для здоров'я мікроорганізми або їх токсини, гормональні препарати та продукти їх розкладу;

2) вони містять харчові добавки, що не отримали в установленому порядку висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи і не дозволені для використання за призначенням, або не визначено умови, додержання яких гарантує безпечне використання харчових продуктів і продовольчої сировини, чи їхній вміст перевищує встановлені гранично допустимі рівні;

3) вони містять будь-які сторонні предмети чи домішки;

4) для їхнього виготовлення використовуються продовольча сировина чи супутні матеріали, що не властиві найменуванню і виду харчового продукту, зіпсована чи непридатна за іншими ознаками продовольчої сировини;

5) тара, пакувальні чи супутні матеріали, що використовуються в процесі виробництва харчових продуктів, повністю або частково виготовлені з матеріалів, що не відповідають вимогам безпеки чи відсутні в переліку матеріалів, дозволених для контакту з харчовими продуктами.

Поняття «фальсифіковані товари» іноді плутають з поняттями «товаризамінники» (сурогати, імітатори) і «дефектні товари».

Замінники і дефектні товари не належать до фальсифікованих, якщо на маркуванні або ТСД зазначено їхнє справжнє найменування, а ціна відповідає їхній якості і походженню.

Продукти-сурогати – це продукти, що виробляються для заміни природних. Вони зовнішньо не відрізняються від останніх за виглядом, смаком, кольором, але здебільшого мають знижену харчову цінність. Сурогати можуть реалізовуватися, якщо вони є нешкідливими для здоров'я людини і споживач проінформований про їхній склад і походження. Наприклад, кавові напої з такою інформацією не можна вважати фальсифікованими.

10.4 Види фальсифікації

До основних видів фальсифікації варто віднести наступні:

- **асортиментна фальсифікація** — підробка здійснюється шляхом повної або часткової заміни товару його заміниками зі збереженням типових ознак. Такі заміники дешеві, схожі за більшістю характерних ознак. Фальсифікація може здійснюватись шляхом часткової заміни продукту водою, додавання в продукт заміника зниженої цінності, який імітує натуральний продукт, заміни натурального продукту імітаторами. Всі заміники поділяються на харчові та нехарчові.

Для заміників, що використовуються для фальсифікації товарів, характерні певні особливості:

- 1) значно менша вартість порівнянно з натуральним товаром;
- 2) знижені споживні властивості;
- 3) ідентичність найбільш характерних ознак (зовнішній вигляд, колір, смак, запах, консистенція тощо) з оригінальним товаром.

Пересортиця – дії, спрямовані на обман (обдурювання) одержувача і/або споживача шляхом заміни товарів вищого ґатунку нижчим. Так, кава Робуста 1 сорту може бути реалізована як Арабіка вищого сорту, масло вершкове Бутербродне як Селянське, борошно, крохмаль першого ґатунку як вищий. Пересортиця може бути викликана об'єктивними та суб'єктивними причинами.

- якісна фальсифікація — це заміна товару вищої ґрадації якості товарами нижчої ґрадації, застосування сировини чи матеріалів неналежних виду або якості, у продовольчих товарах – харчових чи нехарчових добавок для покращення органолептичних властивостей продуктів харчування під час збереження чи втрати важливих споживних властивостей. Тобто, це підробка товарів за допомогою харчових і нехарчових добавок для покращення органолептичних властивостей при збереженні інших властивостей або заміна товаром нижчої якості. При якійсній фальсифікації використовують різні добавки та ідентичні товари низького рівня якості. Фальсифікація здійснюється за допомогою використання добавок, здатних імітувати поліпшення якості товару, шляхом пересортиці.

Різновидом якісної фальсифікації товару є часткова або повна заміна натурального продукту харчовими або нехарчовими відходами, які утворюються після відділення з них найбільш цінних компонентів (натуральна кава без кофеїну).

Об'єктом якісної фальсифікації є харчові продукти з різними добавками або порушеними рецептурами.

Засобами цього виду фальсифікації є добавки і товари того ж найменування, що і товар, зазначений на маркуванні, у супровідних документах, але нижчої ґрадації.

До засобів якісної фальсифікації належать:

- додавання води;
- додавання більш дешевих компонентів за рахунок більш цінних;
- часткова заміна натурального продукту продуктом-імітаторам;
- уведення різних харчових добавок;
- часткова або повна заміна продукту харчовими відходами;
- підвищений вміст допустимих нормативними документами небезпечних рецептурних компонентів (нітрати в ковбасах, нікель у маргарині тощо)
- додавання консервантів, антиокислювачів, емульгаторів, згущувачів, антибіотиків та інших добавок без інформації про ці добавки на маркуванні товару.

Фальсифіковані продукти можуть наносити шкоду організму людини, тому розрізняють два різновиди якісної фальсифікації: безпечна для людини і небезпечна.

У разі безпечної фальсифікації споживачеві задається матеріальна та моральна шкода. За небезпечної фальсифікації споживачеві задається, крім матеріальної та моральної шкоди, ще й шкода здоров'ю. У зв'язку з цим за двох

різновидів фальсифікації передбачені різні ступені адміністративної та кримінальної відповідності.

-кількісна фальсифікація — обманювання споживача за рахунок значних відхилень (більше допустимих норм) кількісних параметрів. Це може бути обмірювання або обважування в сторону зменшення параметрів об'єкта. З метою кількісної фальсифікації частіше за все використовують неточні або фальшиві засоби вимірювань, неправильні методи вимірювань, відпуск товарів за масою бруто без урахування маси упакування, відпуск товару за масою нетто, використання додаткових вантажів.

На практиці цей вид фальсифікації називають недоваженням або обмірюванням. Способи і засоби такої фальсифікації засновані на неточному вимірюванні з грубим відхиленням завжди в бік зменшення параметрів об'єкта, що вимірюються, а розрахунок вартості реалізованого товару проводиться за регламентовану або навіть збільшену його кількість.

Для кількісної фальсифікації найчастіше використовують фальшиві засоби вимірювань (гирі, вимірювальний посуд) або неточні вимірювальні пристрої (ваги, прилади тощо). Іноді використовують спеціальні засоби обмірювання або обваженням (обваження на папір, на бросок тощо).

До спеціальних засобів кількісної фальсифікації можна віднести:

– використання магнітів, що кладуть на ваги з тильного боку, який не бачить покупець;

– заморожування м'яса, риби, напівфабрикатів водою (при цьому підвищується маса продукту);

– нефасовані цукор, борошно, крупу, сіль, сушені фрукти поміщають у зволожувальний склад. За декілька днів вони набирають, підвищують вагу на мішок 1...3 кг; – порушують установлення вагів, ставлять регулювання нахилу на користь продавців (до 5–20 г);

– фасують черствий хліб у пакети, де він злегка пом'якшується;

– установлення вагів боком, щоб покупець не зміг точно визначити вагу продукту; – заспокоювання стрілки вагів рукою в той же час підтримування чашки з метою підвищення ваги продукту;

– різке кидання товару на ваги (рідко хто чекає, доки заспокоїться стрілка вагів).

-цінова фальсифікація — обманювання споживача шляхом реалізації низькоякісних товарів за ціною високоякісних або товарів менших розмірів за ціною більших. Вона може бути розцінена як незаконне підвищення цін. Цінова фальсифікація може проявлятися при реалізації фальсифікованих товарів за цінами натуральних, за нижчими цінами порівняно з натуральними аналогами, за вищими цінами, ніж натуральні аналоги.

Існує декілька різновидів вартісної фальсифікації:

– реалізація фальсифікованих товарів за цінами, аналогічними для натурального продукту;

– реалізація фальсифікованих товарів за зниженими цінами порівняно з натуральним аналогом;

– реалізація фальсифікованих товарів за цінами, що перевищують ціни на натуральні аналоги.

Останній із різновидів зустрічається рідко і розрахований на сегмент споживачів, у яких високі ціни асоціюються з високою якістю товарів. Цей вид

фальсифікації може мати місце також у такій ситуації, коли попит на натуральні продукти на ринку надмірний, а пропозиції недостатні.

- **інформаційна фальсифікація** — обманювання споживача за допомогою неточної інформації про товар. Неточна інформація може надаватись в супровідних документах, на маркуванні та рекламі. Така інформація дає можливість виявити фальсифікацію товару (при постачанні маргарину в супровідних документах вказано "масло вершкове"). При інформаційній фальсифікації частіше за все неточно вказується найменування товару, країна походження, фірма-виробник, кількість товару, приналежність до визначеної товарної партії.

Різновидом інформаційної фальсифікації товару є фальсифікація за допомогою пакування, яка є складовою частиною товару, що визначає його привабливий зовнішній вигляд і слугує для ідентифікації товару споживачем. Привабливе пакування імітує продукт високої якості, а сам товар може бути фальсифікованим.

Товарно-супровідні документи також можуть бути фальсифікованими (сертифікати, накладні та ін.).

Коли фальсифікують інформацію про товар, досить часто перекручують або вказують неточно такі відомості:

- найменування (назва) товару;
- торгова марка, фірмова назва, товарний знак чи логотип виробника;
- країна походження товару;
- фірма-виробник товару та його поштова адреса;
- товарні та фірмові знаки;
- пакування; – товаросупровідні документи;
- кількісні характеристики виробу;
- сировинний чи компонентний склад виробу;
- дата виготовлення, терміни й умови реалізації чи зберігання.

Свідоме спотворення цих даних або неточне чи помилкове їх подання, насамперед у товарному маркуванні, є підставою для того, щоб уважати виріб сфальсифікованим. Найчастіше в носіях виробничого товарного маркування не вказується або ж вказується неправильно країна походження виробу і фальсифікується штриховий код.

У залежності від місця здійснення фальсифікацію розрізняють:

- **технологічна фальсифікація** — підробка товару під час технологічного процесу виробництва (використання технічного спирту у процесі виробництва алкогольних напоїв).

- **передреалізаційна фальсифікація** — підробка товарів при підготовці їх до продажу і при реалізації (реалізація маргарину замість вершкового масла).

У боротьбі з фальсифікацією велику роль відіграє сертифікація продукції.

Сертифікація — це процедура підтвердження відповідності, завдяки якій незалежна від виробника (постачальника) і споживача (покупця) організація підтверджує в письмовій формі, що продукція відповідає встановленим вимогам. Вимоги до товарів указані в нормативних документах, згідно з якими визначається якість товарів. Це можуть бути стандарти, технічні умови, специфікація. Крім того, якість можна визначати за зразком, за попереднім оглядом, за вмістом окремих речовин, після виходу готового продукту та іншими способами. Відповідність вимогам оформляється сертифікатом (відповідності,

походження). При експортно-імпортних операціях сертифікати або посвідчення про їх визнання пред'являються в митні органи разом з вантажною митною декларацією і є необхідними документами для отримання дозволу на ввіз продукції.

Наслідки фальсифікації:

– економічні наслідки – невиправдані витрати на придбання меншої кількості товару (фальсифікація якості товарів) або товарів, непридатних для вживання (фальсифікація якості);

– шкода здоров'ю – отруєння, загострення хронічних хвороб і поява нових, генетичні порушення;

– моральні збитки – стреси, втрачання віри в людей і державу, що не може захистити від обману.

Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 №1023-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.1991. №30. ст.380. (Редакція від 01.01.2016р.).
2. Бавико О.Є. Експертиза товарів: конспект лекцій. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2016. 198 с.
3. Батутіна А.П. Експертиза товарів [текст]: навч. Посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2004. 278 с.
4. Батутіна А.П., Ємченко І.В., Троякова А.О. Експертиза товарів (практикум) [текст]: навч. посіб. Львів: Магнолія, 2008. 396 с.
5. Голодюк Г.І., Дудла І.О., Пахолук О.В. Товарознавство послуг : навч. посіб. Луцьк : ЛНТУ, 2017. – 296 с.
6. Експертиза товарів [Електронний ресурс]: навчальний посібник / [А. А.Дубініна, І. О. Дудла, М. Р. Мардар та ін.]. Електрон. дані. – Х. : ХДУХТ, 2017. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
7. Коломієць Т.М., Притульська Н.В., Романенко О.Л. Експертиза товарів [текст]: навч. посіб. К.: Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2001. 274 с.
8. Методика проведення товарознавчої експертизи експертами торговопромислових палат в Україні: К.: ТПП України, 2010. 120 с.
9. Назаренко Л.О. Експертиза товарів («Експертиза продовольчих товарів») [текст] : навч. посіб . К.: «Центр учбової літератури», 2014. 312 с.
10. Назаренко Л.О. Експертиза товарів: слайд-курс (Розділ «Експертиза продовольчих товарів») [текст]: навч. посіб. К.:«Центр учбової літератури», 2013. 312 с.
11. Назаренко Л.О. Ідентифікація та фальсифікація продовольчих товарів. Київ. 2017. 250.
12. Пугачевський, Г.Ф. Теоретичне товарознавство: монографія. К. : 2016. – 128 с.
13. Смоляр В.І. Харчова експертиза. навч. посіб. К.: Здоров'я, 2005. 448с.
14. Траченко Л. А. Експертиза послуг : навчальний посібник. Одеса: ОНЕУ, 2017. 243 с.

Додаткова

1. Траченко Л.А. Послуга як об'єкт товарознавства: організація та контроль за якістю: Навчальний посібник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене./ Л.А. Траченко - Одеса ОНЕУ, ротапринт, 2015. - 414 с.
2. Системи управління якістю. Вимоги.: ДСТУ ISO 9001:2009. - К.: Держспоживстандарт України, 2009. - 26 с. - [Національний стандарт України].
3. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів : ДСТУ ISO 9000:2007. - [Чинний від 3 вересня 2007 р.]. - К.: Держспоживстандарт України, 2008. - 29 с. – (Національні стандарти України).
4. Робоча програма «Еспертиза послуг» для студентів спеціальност 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність ОП «Еспертиза товарів і послуг».- Поліщук О.О.-кафедра економічної теорії Харківський авіаційний інститут.-Хрків.-2019.-12 с.

Навчально-методичне видання

Шостак Людмила Василівна

Експертиза товарів та послуг

Конспект лекцій

Друкується в авторській редакції

Підп. до друку.....2023. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс New Roman. Ум. друк. арк.4,6
Тираж 50 прим..